

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

IVETA VŠETEČKOVÁ

KATEDRA ANGLISTIKY A AMERIKANISTIKY

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Iveta Všeťková

**Feminismus v britské literatuře 18. století, se zaměřením
na dílo *A Vindication of the Rights of Woman* Mary
Wollstonecraftové a *Northanger Abbey* Jane Austenové**

Vedoucí práce: Mgr. Ema Jelínková, PhD.

OLOMOUC 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předepsaným způsobem všechnu použitou literaturu.

V Olomouci dne.....

.....

Podpis diplomanta

Poděkování

Upřímně děkuji vedoucí mé diplomové práce, Mgr. Emě Jelínkové, PhD., za veškerou odbornou pomoc, za čas, který mi věnovala a především za přátelskou ochotu.

1. Úvod.....	6
2. Situace žen ve společnosti v 18.století.....	9
3. The Proper Lady and The Woman Writer.....	12
3.1 „Dáma“.....	13
3.2 „Spisovatelka.....	16
4. Obtížná cesta za spisovatelskou kariérou.....	21
5. The Bluestocking Society.....	25
6. Předchůdkyně dnešního feminismu.....	30
7. Mary Wollstonecraftová.....	34
7.1 Mary Wollstonecraftová - <i>A Vindication of the Rights of Woman</i>	38
8. Jane Austenová.....	46
8.1 Problematika sňatku v díle Jane Austenové.....	53
8.2 Styl tvorby Jane Austenové.....	55
8.3 Jane Austenová – <i>Northanger Abbey</i>	57
9. Závěr.....	61
10. Summary.....	65
11. Bibliografie.....	70
12. Anotace.....	74

Úvod

Rozdíly mezi oběma pohlavími a jejich úloha ve společnosti se od 16. století spojují s následujícím Lutherovým výrokem: „Ženy mají být doma. To naznačuje i způsob, jakým byly stvořeny. Mají široké boky a velký zadek, na kterém mají sedět, starat se o domácnost a rodit a vychovávat děti.“¹

Ženy v 18. století měly ve společnosti komplikovanou pozici. Byly ovlivněny, ale především omezovány restrikcemi, které na ně kladl patriarchální řád. Ženy byly nuceny dodržovat normy, jež je nutily zůstat v pasivitě, nedostávalo se jim dostatečného vzdělání, nebylo jim umožněno otevřeně vystupovat a vyjadřovat se k věcem veřejným a obecně byly vnímány jako podřadné bytosti. Jedinou aktivitu, již mohly vykonávat svobodně a volně, byla práce v domácnosti a péče o rodinu. Jakákoliv kreativita, fantazie, umělecká činnost se u žen nepředpokládala, ba naopak: projevila-li žena sklony k intelektuálnímu či literárnímu nadání, riskovala neúspěch a posměch.

Během 18. století si ženy začaly plně uvědomovat své podřadné postavení. Byly si vědomy faktu, že jejich inferiorní pozice byla uměle vykonstruovaná patriarchální tradicí, která jim upírala možnost vzdělávat se a tudíž i vstoupit do sféry veřejného intelektuálního života. V 18. století se v Británii objevily první ženy „rebelky“, jež se odvážily vstoupit do „mužského světa“, neboť byly přesvědčeny, že jejich místo není pouze v domácnosti. Snažily se upozornit na nespravedlivý patriarchální systém společnosti, jenž preferoval muže; ženy zůstávaly ve všech oblastech v pozadí. Ženy aspirovaly stát se bojovnicí za svá práva. V jejich dílech a postojích jsou patrné první znaky feministického hnutí, i když v 18. století tento termín neexistoval. Z dnešního pohledu jsou ženy jako např. Mary Astellová či Mary Wollstonecraftová považovány za zakladatelky feminismu.

Literární tvorba žen v 18. století se potýkala s nesnadným úkolem: prosadit se v nehostinném patriarchálním prostředí mužské literární tradice, z níž byly ženy vyloučeny. Spisovatelky, jež se rozhodly svá díla publikovat, riskovaly svou čest a pověst celé rodiny. Ženy v roli autorky literárního díla byly pokládány za nebezpečnou anomálii a musely čelit podezření z nemravného chování. Přesto

¹ Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 35

v 18. století začala vznikat nová tradice ženské literatury. Velkou měrou k tomu přispěl spolek nadaných žen „The Bluestocking Society“, jenž v ženách vzbudil odvahu vzbouřit se proti svému inferiornímu postavení. Členky spolku dokázaly celé patriarchální společnosti, že i ženy jsou schopny duchaplné konverzace o soudobých společenských a politických otázkách.

Spisovatelky se snažily nalézt způsob, jak svá díla publikovat, proto využívaly též mnoha nekonvenčních řešení (používání pseudonymů, anonymní vydání apod.). Začala vznikat první díla psaná z ženské perspektivy. Nejlepší spisovatelky dokázaly brilantně vystihnout ženské aspekty lidského bytí a přetransformovaly je do literární podoby. Nikdy však své revoluční a novátorské myšlenky nevyjadřovaly příliš explicitně.

V 18. století se objevovaly první kanonické autorky, jako např. Aphra Behnová, Frances Burneyová, Ann Radcliffová či Jane Austenová. Ve své době však byly tyto spisovatelky kvůli svému pohlaví opomíjeny, kritizovány a jejich tvorba byla marginalizována. Přesto se snažily utvářet a upevňovat nově vznikající (feministický) pohled na postavení ženy ve společnosti a obecně na ženskou identitu.

Diplomová práce je rozdělena do sedmi hlavních kapitol. V druhé kapitole se věnuji obecné charakterizaci postavení ženy v patriarchální společnosti 18. století z pohledu feminismu a vzniku ženského hnutí v kontextu Velké francouzské revoluce.

Třetí kapitola ukazuje rozdíly mezi vnímáním žen, jež svou podřadnou pozici respektovaly, a žen, které proti své inferioritě revoltovaly a svůj protest vyjadřovaly pomocí literární tvorby.

Ve čtvrté kapitole se věnuji ženám, jež se staly průkopnicemi ve spisovatelské činnosti v 18. století. Snažím se nastínit všechny překážky a omezení, jímž ženy spisovatelky musely čelit, aby se byly schopny prosadit se ve striktně maskulinní literární tradici. Zabývám se též problematikou ženské literární tradice a snažím se zodpovědět otázku, zda vůbec v 18. století takováto tradice existovala.

Inovativnímu spolku „The Bluestocking Society“ je věnována kapitola pátá. V této kapitole charakterizují ženy - „Modré punčochy“, jež nerespektovaly společenské normy a věnovaly se intelektuálním debatám v omezeném kruhu.

Šestá kapitola je věnována prvním bojovnicím za práva žen, jež z dnešního pohledu mohou být označovány za zakladatelky feministického hnutí, neboť to byly první ženy v Británii, které se bouřily proti svému postavení, snažily se prosadit sebe sama a bojovat proti útlaku.

V sedmé kapitole se věnují Mary Wollstonecraftové a jejímu dílu *Vindication of the Rights of Woman* (1792), které vzniklo v kontextu Velké francouzské revoluce, osvícenských myšlenek a vlastního komplikovaného života. *Vindication of the Rights of Woman* obsahuje první ucelený pohled na podřadné postavení žen z pohledu feministického hnutí a navrhuje řešení k nápravě nerovnocenného postavení mužů a žen.

Osmá kapitola je věnována Jane Austenové a aspektům její tvorby v raném díle, které spadá do 18.století.

Situace žen ve společnosti v 18.století

Společnost 18. století vyžadovala, aby se působení ženy omezovalo pouze na sféru domácnosti, ostatní oblasti života byly vymezeny výhradně pro mužské pohlaví. Ze záznamů žen, které se z tohoto období dochovaly, je zřejmé, že život byl na první pohled stabilizovaný a fungoval podle staletí staré patriarchální tradice. Toto byl však pouze povrchní dojem. Ve skutečnosti ženy nechtěly dále setrvávat v podřízené pozici otrokyně, loutky či dítěte, s nímž muž nakládá podle libosti. Za ideální stav ženy považovaly stav vdovský, kdy žena mohla sama manipulovat se svým životem i majetkem.² A navíc „po smrti manžela vdova získává vdovský podíl ve výši jedné třetiny pozůstalosti.“³

Největším handicapem žen bylo nedostatečné vzdělání. I když v 18. století vznikaly první vzdělávací instituce pro ženy, byly na podstatně horší úrovni než školy pro chlapce a výuka nesnesla jakéhokoliv srovnání. Hlavním cílem ženských škol bylo vychovat z dívek „okrasnou“ manželku, nikoli politickou vůdkyni. Základem vzdělání mužů byli klasikové; ti však byly v dívčích školách zcela opomíjeni a ve výuce nahrazeni praktickými kurzy, jako např. vkus pro hudbu, malířství, jemné vyšívání, základy francouzštiny a matematiky (aby byly ženy schopné provádět běžné denní početní úkony potřebné v domácnosti) a také základy angličtiny (aby ženy mohly psát dopisy). Primárním cílem bylo naučit ženy chovat se ve společnosti jako dáma.⁴

Většině dívek vzdělání z akademií plně postačovalo pro život v omezených sférách, v nichž se pohybovaly. Považovaly svůj život v domácnosti, k němuž byly vedeny, jako jediný správný a pro ženu vhodný. Byly učeny k odevzdanosti v manželství a k přesvědčení, že žijí ne samy pro sebe, nýbrž pro blaho druhých.⁵ Akceptovaly podřadnost ženského pohlaví a váhaly, zda další studium absolvovat. Měly strach, že by jejich mysl není schopna vzdělávání a pod tlakem vědomostí by zkolabovala. Našly se však i takové, které považovaly studium za nedostačující. Jakmile se naučily číst, začaly si uvědomovat všechny evýhody, které dříve považovaly za přirozené, tedy v době, kdy se jim ještě nedostalo

² Koon, Helene, Mahl, Mary R. *The Female Spectator*, 9

³ Bocková, Gisela. *Ženy v evropských dějinách*, 115

⁴ Koon, Helene, Mahl, Mary R. *The Female Spectator*, 9

⁵ Todd, Janet M. *The Sign of Angellica*, 207

vzdělání. Sledovaly z povzdálí mužské protějšky, jak vstupují po vystudování univerzity do světa politiky a přitom věděly, že ony by byly stejně schopné (např. Hannah Snellová, jež dokázala, že je rovnocenná mužům, když v utajení svého pohlaví vstoupila do armády a námořnictva). Jedinou možnou reakcí byl protest, avšak takovýchto odvážných žen bylo velmi málo.⁶

Ženské hnutí tak nevyhnutelně vzniklo jako boj žen za svá politická a osobní práva. Hnutí žen usilovalo (a dodnes usiluje) o zamezení diskriminace na základě pohlaví a inklinovalo ke společenským změnám. První známky tohoto hnutí jsou datovány do středověku, avšak do povědomí veřejnosti se dostalo díky radikálním ženám a první ženě – profesionální spisovatelce - Aphře Behnové teprve na konci 17.století a rozvíjelo se dále v 18. a 19. století dodnes.⁷ Největší námitkou protestujících spisovatelek bylo přesvědčení, že žena byla stvořena sama pro sebe a ne pro potěchu muže. Mysl či duše nerozlišuje pohlaví a lidé by se měli učit a vzdělávat neomezeně a do takové míry, jakou je jejich mysl schopna snést.⁸

Jedním z největších mezníků v dějinách 18.století, který narušil tradiční myšlení a představy o fungování společnosti, byla bezpochyby v roce 1789 Velká francouzská revoluce. Revoluce prosazovala myšlenku nutnosti změny v historickém vývoji a snažila se dokázat, že existence statického řádu je v dějinách nepřirozená. Základními myšlenkami byla idea demokracie, vlastenectví a rovnosti.⁹ Bylo to období, kdy se do středu zájmu dostaly osvícenské myšlenky rovnosti lidí a lidských práv.

Ženy si uvědomily, že jejich podřízenost mužům nemá žádné opodstatnění a osvícenství i Velká francouzská revoluce je utvrzovaly v přesvědčení, že i ony jsou schopné vstoupit jako rovnocenné partnerky mužů do svět politiky a mít stejná práva.

Avšak ve všech prohlášeních převážně mužských osvícenských myslitelů nebyla ani jediná zmínka o tom, že by tato práva měly dostat i ženy, a to dokonce ani jako hypotetická práva. Práva byla vyhrazena pro muže.[...] Příběh evropských žen je

⁶ Koon, Helene, Mahl, Mary R. *The Female Spectator*, 9

⁷ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 294

⁸ Todd, Janet M. *The Sign of Angellica*, 211

⁹ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 141

určován bojem o dosažení rovnoprávnosti, kterou jim osvícenství upřelo.
(Abramsová, *Zrození moderní ženy*, 8)

Velká francouzská revoluce tedy ženám nepřiznala jejich práva, nýbrž vyprodukovala tzv. „ideologii oddělených sfér“, která určila ženám jako jediné místo působnosti sféru domova a mužům sféru práce, politiky a zábavy. Pokračovalo se tedy v zažitě tradici a nedošlo k žádným radikálním změnám ve společenském postavení žen. „Ženský prvek oddělených sfér se nazývá *ideologií rodinného krbu* a zdá se, že pro mnohé ženy se stal ideologií uvěznění.“¹⁰ To mělo za následek, že všechny významné události dějin byly spojovány výhradně s mužským pohlavím. „Vždyť muži utvářeli ekonomiku, činili vědecké objevy, vynalézali, bojovali ve válkách, utvářeli vlády, zkoumali odlehlá místa a psali knihy.“¹¹ Ženy jako by v dějinách nefigurovaly. Tuto absenci ženského prvku vysvětluje právě „ideologie rodinného krbu“, dle níž žena působila pouze jako matka v domácnosti, jež rodila a vychovávala děti. „[...] ženy byly vždycky uzavírány doma, zatímco muži ovládali okolní svět.“¹²

„Ženám bylo stále znovu a znovu opakováno, že ženství spočívá ve skromnosti, trpělivosti, sebeobětování, zbožnosti, v rodinném životě a mateřství.“¹³

¹⁰ Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 9

¹¹ Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 9

¹² Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 13

¹³ Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 45

„The Proper Lady and The Woman Writer“

Postavení ženy a muže ve společnosti je pevně spjato s rodinnými, politickými, sociálními a ekonomickými vztahy. Ženy v 18. století byly kategorizovány dle stanovených rolí: dcera, manželka, matka, vdova, panna nebo žena lehkých mravů a každá žena byla dále definována vztahem: explicitním vztahem k muži a implicitním vztahem k sexualitě samotné.¹⁴ Sociální postavení ženy zcela záviselo na její poslušnosti mužské vůli a ženy měly tendence přijímat cudnost jako pýchu a ozdobu svého pohlaví, přestože to ně znamenalo sebezapření. Umožnilo jim to však stoupnout v ceně v očích společnosti.¹⁵

Mary Pooveyová rozlišuje ve své knize *The Proper Lady and the Woman Writer* dva typy žen. Jeden typ žen označuje jako „Proper Lady“, tedy dáma (později v 19.století se toto paradigma ženy označovalo jako „Angel in the House“) a její kreativní opak jako „Woman Writer“, tedy spisovatelka.

„Dáma“, tedy žena spořádaná, řádná, či správná, byla vzorem ženy, jakou jí společnost chtěla mít. Koncept „dámy“ v sobě nesl obrovskou autoritu, jež byla schopna potlačit touhu žen psát, či jakoukoliv touhu vůbec. Sandra Gilbertová a Susan Gubarová ve své knize *Madwoman in the Attic* (1979) popisují „andělskou ženu“ jako ženu zranitelnou, štíhlou, bledou a pasivní (k čemuž si dopomáhala šňěrováním, půstem, konzumací octa a jinými kosmetickými či dietními metodami, jež ženám umožňovaly předstírat slabost a bezmocnost).

Opakem byla žena, která se rozhodla jít cestou spisovatelky. Měla dvě možnosti: podřídit se požadavkům společnosti, upustit od svých spisovatelských záměrů a zůstat „dámou“, či zvolit komplikovanější cestu odporu a usilovat o převrat. Neměla však lehké postavení. Nikdy se během své spisovatelské kariéry ze stínu „dámy“ nevymanila.¹⁶

Spisovatelky jsou vždy pokládány za zvláštní případy: literatura je mužská záležitost, a ženy jsou vždy především ženy a až potom spisovatelky. (Morrisová, *Literatura a feminismus*, 55)

¹⁴ Poovey, Mary. *The Proper Lady and the Woman Writer*, str.x – předmluva - dále pouze jako „Poovey“

¹⁵ Poovey, 23

¹⁶ Poovey vii

„Dáma“

Období 18.století bylo svědkem změn v sociální i hospodářské sféře. Střední vrstva obyvatelstva se ekonomicky i politicky pozvedla. Velkou měrou se na tom podílely právě ženy, i když se o nich v souvislosti s těmito změnami explicitně nehovořilo. Ženy stály v pozadí těchto změn, v oblasti, jež jim byla vytyčena: v domácnosti. I přesto jejich povinnosti i vliv přesahovaly rámec domácnosti a ony tak přímo podporovaly kapitalistické hodnoty a cíle.¹⁷ „Posláním žen bylo inspirovat svým vlivem, vhodnou hospodárností, inteligentní zbožností a vírou své muže, oživovat jejich víru, utěšovat je a přivádět na pravou cestu, aby tak pomohly silnému motoru mužského života v jeho činnosti a k dosažení jeho cílů.“¹⁸ Ideální manželky byly pracujícím mužům oporou, rádkyní a „[...] vychovatelkou dětí, jímž se snažily vštípit zásady morálky, disciplíny a sebekontroly, aby tak vychovaly další generaci úspěšných konkurentů.“¹⁹ Mnoho žen našlo v této činnosti sebe sama, jejich péče jim přinášela uspokojení a ony se tak se svou rolí nejen smířily, ale i ztotožnily.

Moralisté 18.století se domnívali, že je třeba neustále rozvíjet ženskou ctnost. Vznikla celá škála literatury, jež se zabývala mravností žen. „Poučení o správném chování bylo součástí mnoha knih i periodik, jež byly určeny výhradně ženám. [...] Byly určeny k výchově mladých dívek (a jejich matek) a měly je naučit chování, jež bylo považováno za vhodné a přirozené pro dámu.“²⁰ Tyto eseje byly samy o sobě výrazem implicitních hodnot dané kultury a byly nejlepším příkladem toho, jak tato kultura definovala ženu.

Společnost si také velmi zakládala na panenství žen a dívek, jež měly vejít ve svazek manželský. Muži posedlost panenstvím u svých nastávajících manželek argumentovali tím, že ženy jim porodí zákonné a nezpochybnitelné dědice.²¹ Skutečným cílem mužů však bylo zmanipulovat ženy tak, aby měly pod kontrolou jejich sexualitu. „[...] to, co podněcuje požadavek, aby nevěsty byly panny, aby byly manželky cudné a vdovy žily v celibátu, není stvoření dědice, nýbrž podřízenost žen. [...] požadavek panenství je účinný způsob, jak mít pod kontrolou

¹⁷ Poovey, 10

¹⁸ Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 45

¹⁹ Poovey, 10

²⁰ Poovey, 15

²¹ Harol, Corrinne. *Enlightened Virginity in Eighteenth-century Literature*, 1

ženskou sexualitu, a patrilineární zákonnost je skvělým alibi pro ženskou subordinaci skrze ovládání jejího sexuálního života.²²

Ženy byly vedeny k tomu, aby nedávaly najevo samolibost, touhu a vášeň, aby neukazovaly své průbojné „já“. To mělo za následek, že se i sebetalentovanější ženy chovaly tak, aby se tohoto schématu držely. Neprojevovaly svou jedinečnou osobnost, jen aby na sebe nestrhly pozornost. Pam Morrisová tuto problematiku ve svém díle *Literatura a feminismus* charakterizovala takto:

Jelikož mužská kulturní nadřazenost představuje normu, názory mužů jsou považovány za univerzální pohled na svět. To pak vede k tomu, že mužské interpretace ženství, jež vytvářejí mylný obraz žen a bývají předkládány jako univerzální „lidská“ pravda či jako „skutečnost“, si udržují životnost a závaznost. Proto také samy ženy chápou ženy tak, jak je chápou muži, a přijímají za své mužské představy ženskosti. (Morrisová, *Literatura a feminismus*, 27)

Povinností mladé dámy bylo hovořit s dojemem lhotejnosti, jakoby se snažila od společnosti informace spíše získávat, než společnost sama o čemkoliv informovat. „Smělost obrací pozornost k ženě samotné, místo aby odrážela mužský pohled skrze ženu zpět k němu.“²³ Ženy byly tlačeny k tomu, aby samy o sobě smýšlely jako o kolektivu ženského rodu obecně a ne jako o individuálních osobnostech, jež mají svá práva a schopnosti. (Pravým opakem tohoto smýšlení byla mj. Mary Wollstonecraftová, jež se řídila zásadami individualismu a obhajovala svůj názor, že sociální změny mohou být realizovány pouze úsilím jedinců – mužů i žen.) A právě proto, že ženám bylo přisouzeno podřadné postavení ve společnosti, neměly ani politický ani ekonomický vliv na změny ve společnosti.²⁴

Rozdíl mezi oběma pohlavími se projevoval i v obsahu periodik, jako např. v časopisech *The Lady's Magazine* a *The Gentleman's Magazine*. „Mužům byla představena fakta [...] a očekávalo se od nich, že k nim vyjádří své osobní stanovisko. Naopak ženy byly přesvědčovány k akceptování závěrů, jež byly předneseny jako

²² Harol, Corrinne. *Enlightened Virginity in Eighteenth-century Literature*, 4

²³ Poovey, 22

²⁴ Poovey, 27

oficiální stanovisko k dané věci. Byly dotlačeny k tomu, aby se více zajímaly o zevnějšek věcí než o jejich příčiny či politický význam.

(Poovey, *Proper Lady and the Woman Writer*, 18)

Navzdory všem explicitním i implicitním omezením si ženy 18.století našly cestu k vyjádření, a dokonce i uspokojení svých tužeb a přání. Bylo to však vždy vyjádřeno nepřímě. Ženy mezi sebou soupeřily ve hře na klavír, zpěvu, tanci i v jemné práci, jako bylo vyšívání, a jejich vlastní úspěchy v těchto činnostech pro ně znamenaly možnost oddávat se požitku z vlastní samolibosti. Svobodné ženy měly pravomoc vzdorovat či odmítnout nabídku k sňatku. Největšího vlivu se ženám dostávalo samozřejmě v domácnosti ve výchově dětí.²⁵

²⁵ Poovey, 29

„Spisovatelka“

Žena, která prosazovala své zájmy a touhy, byla považována za nebezpečnou anomálii, jíž se společnost stranila. Muži se emancipovaných žen báli, neboť pro ně znamenaly ohrožení jejich vlastní pozice.

Spisovatelská aktivita byla pro ženy nižších a středních vrstev velmi nevděčnou činností. Ženy byly nuceny přes den těžce pracovat a když se ve volné chvíli chopily pera, dočkaly se pouze závisti, nepřátelství a nemilosrdných reakcí. Literární činnost jim tedy většinou přinášela pouze útrapy a přítěž.²⁶

Gilbertová a Gubarová v knize *The Madwoman in the Attic* zdůrazňují, že ženy, jež se chtěly věnovat spisovatelské dráze, nejdříve musely „zabít“ estetický ideál „anděla“, jež platil jako univerzální měřítko žen stvořené mužskými autory. Jinými slovy, ženy musely zničit estetickou ideu v umění, jež zničila je samotné.²⁷

Spisovatelky musely konfrontovat sebe sama s předchůdci, jež se od nich markantně lišily, neboť jimi byly téměř vždy muži ztělesňující patriarchální tradici. Ženy měly z literární tvorby a autorství obavy, neboť tušily, že ony nikdy nebudou předchůdkyněmi a zůstanou tak navždy v izolaci. Cítily se osamoceny a nepochopeny, toužily po předchůdkyních a následovnicích a v neposlední řadě po čtenářkách a čtenářích, jež by jejich díla respektovali a dokázali ocenit jejich kvality bez předsudků. Chtěly-li se však ženy stát součástí literární tradice, musely akceptovat patriarchální definice jich samotných a představy, s nimiž se pojí. Spisovatelka byla „[...] redukována na extrémní stereotypy (anděl, monstrum), což bylo v rozporu s jejím vlastním pocitem ze sebe samotné – ze své subjektivity, autonomie a kreativity. [...] mužští předchůdci žen-spisovatelek nedokázali definovat způsob, jak ženy vnímají svou identitu jako autorky.“²⁸

Boj ženy – spisovatelky - nespočíval v protestu proti tomu, jak chápou mužští předchůdci svět jako takový, nýbrž ve způsobu, jakým interpretovali ji samotnou. Autorky vkládaly své úsilí do aktivního hledání ženské předchůdkyně, jejíž tvorba a životní příběh by dokazovaly, že revolta proti patriarchální literární

²⁶ Showalter, Elaine. *A Literature of Their Own*, 19

²⁷ Gilbert, Sandra, Gubar, Susan. *The Madwoman in the Attic*, 17 (dále jako Gilbert, Gubar, *MA*)

²⁸ Gilbert, Gubar, *MA*, 48

tradicí je realizovatelná. „Aby mohla definovat sebe sama jako autorku, musí redefinovat podmínky své socializace.“²⁹

„Manželství bylo považováno za jediné řádné 'zaměstnání' ženy a studium a psaní knih znamenalo ohrožení jejích povinností v domácnosti.“³⁰ Sandra Gilbertová a Susan Gubarová poukazují na to, že ženy, které se rozhodly psát pro veřejnost, převzaly roli Stvořitele a snažily se jej napodobit. Přisvojili si mužský nástroj moci – falus, jehož symbolem je pero.

Gilbertová a Gubarová dále zmiňují důležitý mužský pohled na danou problematiku, jež sehrál významnou roli ve vnímání spisovatelské činnosti žen. Autorky zdůrazňují, že falus je výhradně mužským darem, který odlišuje muže od žen. Dar kreativity a literární tvorby byl proto v očích patriarchální společnosti dán pouze mužům a má silný podtext mužské sexuality. Ženy, kterým byla odejmuta autonomie a subjektivita, jíž pero (falus) reprezentuje, tak byly vyloučeny z podílu na kulturní tradici.

„Muži mají před námi výhodu, že vyprávějí příběh z vlastního hlediska. Dostává se jim vzdělání v mnohem vyšším stupni; pero bylo vždy v jejich rukou.“

(Jane Austenová, *Anna Eliotová*, 193)

Spisovatelky 18.století se lišily. Jedna skupina autorek byly ženy vážené, jež psaly pouze pro vlastní potřebu nebo pro pobavení přátel (např. Mary Wortley Montaguová). Druhým typem byly ženy se špatnou pověstí, které publikovaly svá díla za účelem výdělků, (např. Susannah Centlivreová, Eliza Haywoodová, Mary Delariviere Manleyová a Aphra Behnová). Montaguová odsuzovala spisovatelky, jež svá díla publikovaly – taková tvorba pro ni byla nedůstojná a také ty, jež tvořily pouze pro peníze – tyto spisovatelky označovala za ostudné. Sama přesto bojovala s potřebou společenského uznání vlastní tvorby a veřejného ocenění. Toto dilema vyřešila tak, že svá nepublikovaná díla distribuovala mezi přátele a získala tak jejich obdiv, a politická či kritická díla vydávala anonymně.³¹

²⁹ Gilbert, Gubar, *MA*, 49

³⁰ Poovey, 35

³¹ Poovey, 36

Během 18.století se stala literatura ženám dostupnější, než kdykoliv předtím v historii. Přispěl k tomu i úpadek literárního patronství, což mělo za následek, že ženy mohly publikovat svá díla anonymně a nemusely přesvědčovat své patrony (v drtivé většině muže) ke spolupráci. Ženy, jako např. Jane Austenová či Fanny Burneyová, využívaly pomoci otce, bratra nebo manžela, aby vyjednával s nakladatelem. K rozšíření literární tvorby mezi ženy přispěl i neformální spolek „The Bluestocking Society“, jež poskytl vzor ženy spisovatelky i možnost setkávání a debatování o literatuře.³² „S koncem systému literárního patronství se začaly zřetelně rozlišovat literární díla aristokratek, na něž bylo pohlíženo jako na elegantní výkon, a žen bez vznešeného původu, jež se rozhodly jít cestou proti přirozenosti svého pohlaví a věnovaly se řemeslu se špatnou pověstí.“³³

Podle Hannah Moreové si ženy, jež se rozhodly stát se spisovatelkou, si samy říkaly o zostudění. Jediným východiskem, jak se tomuto ponížení ubránit, bylo publikovat svá díla anonymně. Ženy, jež vydávaly své knihy pod vlastním jménem, svůj čin ospravedlňovaly finanční tísni rodiny.³⁴ Anonymní vydání umožnilo ženě skrytě proniknout do literárního světa a onen objektivní text sloužil jako prostředník mezi ženou samotnou a veřejností. Mnohdy anonymní dílo sloužilo jako náhrada za činnost, jež by člověk nikdy nevykonal osobně.³⁵

Autorky v 19.století se problematiku ženské literární tvorby a kontroverzi s tím spojenou snažily vyřešit používáním mužských pseudonymů (např. Mary Ann Evansová publikující svá díla pod pseudonymem George Eliot, sestry Bronteovy skrývající svá ženská jména za mužské pseudonymy Currer, Acton a Ellis Bell, aj.). Tímto spisovatelky dávaly najevo svůj protest, že jsou stejně schopné a nadané jako muži. Hlavním záměrem žen bylo, aby dílo bylo již od počátku primárně vnímáno s dostatečnou vážností a důstojností – s respektem, jakým se dostávalo mužské tvorbě. Díly masce „mužství“ mohly ženy psát i o vážných tématech, jež by jim jinak byla zapovězena. Autorky „[...]“ využívaly jakýsi druh mužského zosobnění, aby získaly kladné reakce mužů na jejich intelektuální vážnost. [...] Spisovatelky s mužskou identitou cítily, že zahalením

³² Poovey, 37

³³ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 31

³⁴ Poovey, 40

³⁵ Poovey, 42

sebe sama do mužského 'kostýmu' svého pseudonymu, se mohou pohybovat svobodněji v oblasti literatury, jež byla pro ženy zpravidla zakázána.“³⁶

Spisovatelky, které nezatajily publikaci svého díla, nevydaly jej anonymně či pod pseudonymem, samy své literární dílo odsoudily k neúspěchu a pohrdání. Bylo jim umožněno psát pouze o limitovaných, druhořadých tématech, jež byly rezervovány pro méněcenné rozumové schopnosti žen, jako např. dětské knihy, dopisy, diáře apod., nebo pouze primitivní romány pro ženské čtenářky. Veřejná publikace děl pod vlastním jménem tedy pro autorky znamenala doznání vlastního pochybení. Žena - spisovatelka byla uvězněna mezi dvěma možnostmi volby: „[...] musela si vybrat mezi přiznáním, že je 'pouze žena' a protestem, že je 'stejně dobrá jako muž.“³⁷

Autorky ve svých dílech zobrazovaly ženské hrdinky, jež se vyznačovaly autobiografickými rysy. Nikdy se však nejednalo explicitně o autobiografii, neboť hrdinky vyjadřovaly své touhy a názory, jež by autorka nemohla vyslovit nahlas. Spisovatelky tak do postav, které vyslovily svůj vlastní názor či které se chovaly tak, jak nebylo v dané společnosti považováno za slušné, skrytě projektovaly svou vlastní osobnost.³⁸

Několik málo žen se odvážilo vstoupit do „zakázaného“ světa politiky, literatury, metafyziky či teologických debat, tak jak to udělala Mary Wollstonecraftová. Vyvolalo to však takovou vlnu rozhořčení u mužů i žen, že méně odvážné ženy s podobnými úmysly od svého záměru vstoupit do „mužských sfér“ raději upustily. Literatura zůstala ve většině případů pro ženy pouze ozdobou a pobavením, ale ne povinností či zaměstnáním.

Literární činnost znamenala pro ženy mj. možnost, jak přežít. Některé spisovatelky se vyhýbaly realitě a snažily se nalézt útočiště ve světě fikce a fantazie. Jiné se snažily vytěžit ze svých omezených možností co nejvíce a využívaly bohatství nejrozmanitějších detailů každodenního života, jež jim pomohly přestát jejich životní zkušenosti. Této strategie využívala i např. Fanny Burneyová, jež své pocity marnosti ze sociální pozice žen proměnila na bohatý materiál pro drama. „Zobrazováním detailů všedního, obyčejného chování ženy

³⁶ Gilbert, Gubar, *MA*, 65

³⁷ Gilbert, Gubar, *MA*, 64

³⁸ Poovey, 45

transformovaly spisovatelky dokonce i pasivitu, sebezapření a rezignaci do jistého typu hrdinství.“³⁹

Spisovatelky konce 18. století, jako například Jane Austenová, psaly o ženských životních zkušenostech z pohledu ženské perspektivy. Tento specificky femininní přístup byl však kritiky opomíjen a nepochopen, neboť autorky se snažily ženské aspekty ve svých dílech vyjadřovat implicitně, vytvářely „[...] významy skryté uvnitř či za přístupnější 'veřejný' obsah jejich děl, tak že jejich literatura mohla být čtena a hodnocena [...].“⁴⁰ Povrchní čtení románů bez zohlednění ženské perspektivy nemohlo odkrýt hlubší, nepřístupné myšlenky díla, jež byly skryty „pod povrchem“ (typickým příkladem je Jane Austenová).

³⁹ Poovey, 41

⁴⁰ Gilbert, Gubar, *MA*, 72

Obtížná cesta za spisovatelskou kariérou

Aphra Behnová, autorka restauračního období, a další generace autorek 18. století vydláždily cestu rané ženské literární tradici, za jejíž kulminaci je obecně považována až Jane Austenová. Tyto spisovatelky zůstaly nedoceny i přesto, že to byly právě ony, jež měly jako jedny z prvních odvahu otevřeně se postavit vůči nepřátelsky naladěné patriarchální společnosti, která neuznávala jakékoliv nadání žen. „Nepřátelství k ženě-spisovatelce, které se vznášelo ve vzduchu, lze poměřit právě tím zjištěním: i žena s velkým nadáním pro psaní se přinutila věřit, že napsat knihu je nutně směšné, ba důkazem šílenství.“⁴¹ Společnost považovala za neadekvátní, pokud se žena chtěla učit cizím jazykům (především klasickým jazykům vzdělanců, jako je latina a řečtina) a odsuzovala ženy jako nestoudné, rozhodly-li se stát se spisovatelkou.⁴²

Aphra Behnová byla průkopnicí spisovatelského řemesla a stala se první profesionální ženskou autorkou v Anglii.⁴³ Znamenalo to počátek konkurence ženských spisovatelek mužům. „Aphra Behnová dokázala, že psaním lze vydělávat peníze (možná za cenu určitých obětí), a tak psaní postupně přestalo být pouhým znakem bláznovství a postiženého ducha a získalo praktický význam.“⁴⁴ Behnová vydávala svá díla nejen pro peníze, ale toužila i po slávě, což bylo velmi odvážné pro ženu v 18. století. Zaplatila za to však cenou své počestnosti. Kvůli jejím milostným poměrům, jež by zůstaly u mužů nepovšimnuty, jí začali lidé označovat jako ženu mravně zkaženou. Spisovatelská činnost a soupeření s muži rovněž přispěly ke zničení jejích „dobrých mravů“.⁴⁵

Přestože muži Behnovou cítili jako velmi silného soupeře (v době nelítostného konkurenčního prostředí v divadelním světě), nebyla nikdy považována za rovnocennou mužům. Její hry společnost kvůli předsudkům proti ženám nepřijala. Největší vinu sehrálo pohlaví Behnové.⁴⁶ Ona se však dokázala bránit ne slzami, skromností a přiznáním své méněcennosti (jak by se očekávalo);

⁴¹ Woolfová, Virginia. *Tři guineje / Vlastní pokoj*, 272

⁴² Ward, Sir A.W., Waller, A.R. *The Cambridge History of English Literature. Volume XI. The Period of the French Revolution*, 343

⁴³ Koon, Helene, Mahl, Mary R. *The Female Spectator*, 166

⁴⁴ Woolfová, Virginia. *Tři guineje / Vlastní pokoj*, 273

⁴⁵ Rogers, McCarthy, xiiiv

⁴⁶ Rogers, McCarthy, 1

Behnová kritiku vracela protiútokem a její předmluvy, ve kterých útočí na pomluvy a křivá obvinění, znamenaly pro společnost krutou odvetu.⁴⁷

Lepší osud nečekal ani spisovatelku další generace, Delarivière Manleyovou. Její životní osud (jako velmi mladá se provdala za bratrance a těhotná jej opustila) jí přinesl pověst skandální ženy.⁴⁸ Spisovatelskou dráhu, jež byla tudíž rovněž směřována primárně za účelem finančního zisku, viděla jako jediné východisko ze složité životní situace, kdy se sama s dítětem ocitla v chudobě. Dostalo se jí však pouze opovržení a nadávek. Lidé si všímali více jejích milenců než její žurnalistické práce a feministické prozíravosti.⁴⁹

Příklad Behnové a Manleyové se ukazuje být dvousečným; na jednu stranu dokázaly poprvé v historii Anglie, že ženy jsou schopny se samy uživit jako spisovatelky, na druhou stranu za to zaplatily tím nejcennějším, na čem si společnost zakládala: svým dobrým jménem. Do poloviny 18. století se tak ostatní ženy, jež si chtěly zachovat své společenské a morální postavení, vyhýbaly otevřenému soupeření s muži a touze vydělávat peníze. Snažily se neupoutat na sebe pozornost v obavách z fatálních důsledků jako tomu bylo u Behnové a Manleyové.

I později, v osvícenější 2. polovině 18. století se snažila Frances Burneyová utajit autorství svého prvního románu *Evelina*.⁵⁰

Spisovatelky se potýkaly s materiálními i nehmotnými zábrany. „Především mít vlastní pokoj, nemluvě o pokoji klidném či zvukotěsném, nepřipadalo v úvahu, pokud její rodiče nebyli výjimečně bohatí anebo velmi urození, a to až do začátku devatenáctého století. [...] Tyto hmotné obtíže byly nesmírné, avšak mnohem horší byly strasti nehmotné. Lhostejnost světa se v jejím případě z lhostejnosti proměnila v nepřátelství.“⁵¹

Fakt, že ženy byly vyloučeny z vyššího vzdělávání, měl velký podíl viny nejen na tom, že ženy nemohly vykonávat intelektuálně náročné profese, ale i na jejich sebevědomí v oblasti literární tvorby. Literární tradici i v 18. století ovládali muži, jejichž vzdělání bylo založeno na četbě řeckých a římských klasiků, jako

⁴⁷ Koon, Helene, Mahl, Mary R. *The Female Spectator*, 166

⁴⁸ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 189

⁴⁹ Rogers, McCarthy, xiv

⁵⁰ Rogers, McCarthy, xiv

⁵¹ Woolfová, Virginia. *Tři guineje / Vlastní pokoj*, 262

byl např. Homér, Vergilius, Horatius aj. Tato „mužská“ literatura byla náročná nejen obsahově, ale i objemově a obecně se považovala za standard vzdělání, jež bylo založeno na povědomí o antické tradici. Právě toto vzdělání bylo ženám odpíráno. Ženy tak zůstaly neznalé stylu a slohu literatury, jež byl k dispozici jakémukoliv muži. Pokud se však našly ženy, jež se naučily latinsky, byly přesto předem v patriarchální společnosti ovládané muži odsouzeny k neúspěchu kvůli přesvědčení, že žena není schopna hlubšího uvažování a spisovatelské činnosti.⁵² „Svět jí neřekl tak jako jim: Piš si, jestli chceš – mně je to jedno. Svět se zachechtal: Psát? K čemu je dobré to tvoje psaní?“⁵³

Naštěstí nebyli všichni muži misogynní. Našlo se pár takových, jako např. Samuel Johnson (jež velmi významně pomohl básnířce Anna Williamsově, spisovatelce románů Charlotte Lennoxové či Hester Lynch Thraleové), kteří nejen že tolerovali ženské literární úsilí, ale navíc se snažili takovéto ženy sami podporovat, ať už jako spolupracovníci či vydavatelé. Joseph Johnson vydával díla Anna Laetite Barbauldové, Mary Haysové a Mary Wollstonecraftové, George Ballard sestavil biografie vzdělaných žen a v neposlední řadě je třeba zmínit Johnna Duncomba, jež spisovatelky oslavoval ve svých verších, jako např. v básni *The Femiinad* (1754).⁵⁴

Na konci 18. století se situace začala měnit. Přestože nebyly profesionální spisovatelky úplně osvobozeny od předsudků, týkajících se žen, jejich pozice se znatelně zlepšila a některé z nich byly schopné stát literární konkurencí mužům. Velmi úspěšná byla mj. členka společnosti „Bluestocking Society“ Hannah Moreová, která vydělala značnou finanční částku svou spisovatelskou činností a byla považována za vzor vzdělanosti a morálky. Anna Laetitea Barbauldová dominovala v 80. a 90. letech dětské literatury i poezii a Maria Edgeworthová byla nejznámější spisovatelkou své doby. I když byly spisovatelky velmi úspěšné, byly často některými lidmi kritizovány a zavrhovány jako nepodstatné a bezvýznamné osoby. Nedostávalo se jim již označení žen lehkých mravů.⁵⁵

⁵² Rogers, McCarthy, xvi

⁵³ Woolfová, Virginia. *Tři guineje / Vlastní pokoj*, 263

⁵⁴ Rogers, McCarthy, xvii

⁵⁵ Rogers, McCarthy, xvii

V 90. letech 18. století se v Anglii spisovatelská činnost žen ustálila jako norma a během tohoto desetiletí publikovalo svá díla 300 až 400 žen. Většinou pocházely ze středních tříd a psaly kvůli materiálnímu zabezpečení, neboť jiná zaměstnání pro ně znamenala tabu. Aby uživily rodinu, musely vydávat průměrně 10 knih ročně. Našly se však i výjimky, jako např. Ann Radcliffová, která za román *The Italian* vydělala 800 liber či Fanny Burneyová, která za dílo *Camilla* obdržela neuvěřitelných 2000 liber. Tyto závratné sumy peněz, jež si výjimečné autorky vydělaly, byly též důkazem, že diskriminace žen v oblasti publikování knih již nebyla natolik aktuální.⁵⁶

Většina žen na konci 18. století psala prózu, konkrétně romány. Frances Burneyová, Charlotte Lenoxová, Elizabeth Inchaldová a mnoho dalších autorek se ve svých dílech zabývalo především detaily intimního osobního života a pocitů hrdinek – tedy v oblasti jim vlastní.⁵⁷ Z jejich projevu v románech je zřejmé, že se autorky musely vnitřně vyrovnávat s kritikou – každá po svém; „[...] toto říká útočně, tamto smířlivě. Připouští, že je 'pouhá žena', anebo protestuje, že 'není o nic horší než muž'. S touto kritikou se vyrovnávala, jak jí to diktoval její temperament – učenlivě a ostýchavě, anebo v hněvu a emfaticky.“⁵⁸ Přestože jsou autorky, jako např. Mary Robinsonová, Mary Wollstonecraftová, Hannah Moreová, Charlotte Smithová, Elizabeth Inchaldová, autorkami převážně románové tvorby, bylo pro ženu-spisovatelku typické, že měnila žánry. Obvykle začínala jako amatérka s poezií či naučnou literaturou, avšak jakmile se dostala do životní situace, kdy si musela začít vydělávat na živobytí, obrátila se většinou k románu jako prostředku obživy.⁵⁹

⁵⁶ Todd, Janet M. *The Sign of Angellica*, 220

⁵⁷ Rogers, McCarthy, xx

⁵⁸ Woolfová, Virginia. *Tři guineje / Vlastní pokoj*, 283

⁵⁹ Todd, Janet M. *The Sign of Angellica*, 223

The Bluestocking Society

„The Bluestocking Ladies“, „Bluestockings“ nebo také „The Bluestocking Society“ byla diskuzní skupina nadaných, inteligentních, nezávislých žen, které ve své době, jež ženám diktovala podřízené postavení v domácnosti a neumožňovala jim plnohodnotné vzdělání, působily revolučně a novátorsky a prolomily hranice mezi tím, co se od ženy očekávalo. „Modré punčochy“ se proslavily svými intelektuálními debatami nejen v salónech, ale i na papíře.⁶⁰

Členky se věnovaly nejen konverzacím o literatuře, umění, vzdělání, o sociálních otázkách, nýbrž byly samy autorkami literárních děl. Spolek „modrých punčoch“ mezi své členy přijímal ženy, ale zval k diskuzím i vzdělané muže. Důkazem je členství nakladatele, překladatele a botanika Benjamin Stillingfleet, který dal rovněž podnět k nezvyklému názvu literární skupiny. Stillingfleet se na pravidelnou večerní debatu, kterou členky a členové navštěvovali ve formální a okázalé večerní toaletě, dostavil (z důvodu nedostatku financí) v neformálních, obyčejných modrých vlněných punčochách.⁶¹ Stillingfleet byl v diskuzním kroužku velmi oblíben a jeho modré punčochy vzbudily pozitivní reakce. Spojení „blue stockings“ tak bylo ustáleno jako termín označující nejdříve samotného Stillingfleet. Později se termínem označovali muži s intelektuálními zájmy, jejichž přátelství si ženy cenily, neboť jim pomáhali rozvíjet jejich vlastní studie skrze konverzaci a korespondenci. Od roku 1774 používala Elizabeth Montaguová toto slovní spojení pro označení mužů i žen v jejím diskuzním kroužku a specifická barva punčoch veš spojení výlučně se ženou intelektuálkou se datuje do poslední třetiny 18. století.⁶²

„The Bluestocking Society“ založily v 50. letech 18. století Elizabeth Montaguová a Elizabeth Veseyová spolu s dalšími ženami, které se chtěly distancovat od tradiční role ženy ve společnosti, jež vylučovala jakoukoli intelektuální aktivitu žen. Mezi aktivní členky patřily např. Elizabeth Carterová, Frances Burneyová, Hannah Moreová, Sarah Fieldingová, Mary Delaneyová, Ada Lovelaceová, Hester Chaponeová, Catharine Talbotová, Sarah Scottová,

⁶⁰ Staves 289

⁶¹ Ward, Sir A.W., Waller, A.R. *The Cambridge History of English Literature. Volume XI. The Period of the French Revolution*, 344 (dále jako „Ward, Waller“)

⁶² Staves, 304

Anna Laetitia Barbauldová aj., z řad mužů např. Horace Walpole, Samuel Johnson, David Garrick, Edmund Burke, Lord Lyttleton, Sir Joshua Reynolds a další významní muži své doby. Hlavním bodem programu setkání v salonu byla racionální debata mezi ženami a muži.⁶³ „Ženy manifestovaly elementy 'feministického uvědomění' navzdory tomu, že většina z nich byla společensky konzervativní.“⁶⁴

Konkrétní cíl „Modrých punčoch“ byl na svou dobu zcela revolucionářský: dát dohromady muže a ženy ve společnosti za účelem konverzace. Před několika desetiletími, ve 20. letech 18. století, se muži a ženy za jiným účelem, než byl tanec a flirtování, setkávali zřídka. Nebylo běžné, aby obě pohlaví pobývala ve stejném pokoji a debatovala (navíc o knihách, myšlenkách, významných událostech), což by znamenalo, že by na sebe pohlížela jako na rovnocenné bytosti. Tato setkávání měla za následek, že se u vzdělaných mužů začal projevovat zvýšený respekt k inteligentním ženám.⁶⁵

Účastníci debat v salonu Elizabeth Montaguové, či v salonu její přítelkyně Elizabeth Veseyové, se tedy neoddávali módní zábavě, jakou byl tanec, hraní karet či pití alkoholu, nýbrž konverzaci. Rozmluva byla kultivovaná a nenucená, umožňovala dohady a spekulace, zkoumání myšlenek, tříbení názorů a postojů. Setkání se neslo v méně formálním duchu, než bylo zvykem ve společnosti.⁶⁶ Montaguová pronesla: “Nikdy nezvu hlupáky.”⁶⁷, zato si potrpěla na tom, že se diskuze účastnili učenci všech sociálních vrstev - muži i ženy, Angličané i cizinci, šlechta i talentovaní lidé z řad střední vrstvy.⁶⁸

Elizabeth Montaguová, přezdívaná „Queen of the Blues“, byla velmi zámožná žena, která své bohatství využívala k podporování londýnského literárního salónu, ke sponzorství a k dobročinnosti.⁶⁹ Montaguová byla patronkou všech ostatních „Modrých punčoch“, které se nacházely ve špatné finanční situaci, a umožnila jim přístup k ostatním autorům; poskytovala jim knihy, nabízela nové příležitosti, zvala je na venkov i do města na místa, jejichž

⁶³ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 81

⁶⁴ Clery, E.J. *The Feminization Debate in Eighteenth-Century England*, 12

⁶⁵ Rogers, McCarthy, xviii

⁶⁶ Staves, 303

⁶⁷ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 198

⁶⁸ Staves, 23

⁶⁹ Staves, 290

návštěvu by si samy nemohly finančně dovolit.⁷⁰ Sponzorovala mimo jiné Elizabeth Carterovou, velmi vzdělanou ženu, která četla knihy v latině, hebrejštině, francouzštině, řečtině, italštině, španělštině, němčině, portugalštině a arabštině,⁷¹ a stala se autorku překladu řeckého filozofa Epicteta - jednalo se o průkopnický počin, který poskytl další důkaz o literárním nadání žen. Dílo *Epictetus* (1769) a jeho ohlas povzbudilo k tvorbě i Sarah Fieldingovou, která vydala rovněž překlad z řečtiny, *Xenophon's Memoirs of Socrates, with the Defence of Socrates before his Judges*.⁷²

Hester Chaponeová ve svém díle *Letters on the Improvement of the Mind. Addressed to a Young Lady* (1773), věnovaném kolegyni Elizabeth Montaguové, nabízí návod, jak rozvinout vlastní mysl a kultivovat svého ducha; jak získat povědomí o historii světa. Kniha se stala velmi populárním dílem a jednou z nejčtenějších knih první generace skupiny.⁷³

Dvě nejvýznamnější díla, která nejlépe charakterizují „Bluestockings“, jsou eseje Elizabeth Montaguové *Essay on the Writings and Genius of Shakespeare* (1769) a překlad Elizabeth Carterové *All Works of Epictetus* (1758).⁷⁴

Elizabeth Montaguová rozšířila své myšlenky, které předkládala na diskuzích ve svém salonu, do knižního podoby. Esej *Essay on the Writings and Genius of Shakespear*, nesoucí podtitul „včetně několika poznámek k mylné interpretaci pana de Voltaira“⁷⁵, byla reakcí na Voltairovu kritiku Shakespeara.⁷⁶ Montaguová se tak projevila jako vlastenecká bojovnice za britskou kulturu, jež soupeřila s kulturou francouzskou. V díle oceňuje především Shakespearovy historické hry i jeho soubor pravidel pro psaní tohoto žánru. Dle Montaguové Shakespeare prolomil bariéru mezi komedií a tragédií a odhalil úrodnou půdu, která leží mezi oběma těmito protipóly; uvědomil si, že v historických hrách dokáže zachytit myšlení celého lidstva a vykreslit atmosféru daného období i osud své země. Esej ukazuje dopad historizujícího myšlení na literární kritiku 18. století; je také jedním z prvních pokusů o literární kritiku z ženského pera.

⁷⁰ Staves, 304

⁷¹ Poovey, 37

⁷² Staves, 290

⁷³ Staves, 292

⁷⁴ Staves, 304

⁷⁵ Ward, Waller, 352

⁷⁶ Staves, 306

Montaguová následovala ve své argumentaci francouzské *salonnières*, když tvrdila, že její sofistickovaná znalost světa je lepším základem pro porozumění Shakespeara než znalosti, které muži nabyli na univerzitě studiem knih v knihovnách. Montaguová publikovala esej anonymně a sledovala pozitivní ohlasy veřejnosti.⁷⁷ Dílo jí proslavilo po celé Anglii a přívrženci skupiny „Bluestockings“ byli pyšní na svou „královnu“ a její úspěch ve světě literatury.⁷⁸

Elizabeth Carterová a její dílo *All Works of Epictetus* ohromilo mnoho současných literárních vědců, neboť nikdo nepředpokládal, že by žena byla schopna překladu filozofie z řečtiny na tak vysoké úrovni. Dílo bylo velkou inspirací pro všechny ženy, jež v sobě potlačovaly intelektuální i literární ambice a dodalo jim odvalu jít za hranice toho, co se od jejich rozumových i literárních schopností očekávalo.⁷⁹

Carterová si nevybrala římského stoického filozofa Epicteta náhodou. Epictetus vyučoval v 1. století n.l. svou filozofii, která učila, že každý člověk je schopen ovládat a vyvíjet svou mysl i osobnost tak, aby se stal plnohodnotným spořádaným člověkem nezávisle na jeho majetku nebo vlivu vnějších okolností. Elizabeth Carterovou, ženu bez věna a privilegií, tato filozofie oslovila a ovlivnila.⁸⁰ Překlad byl vyhotoven na přání její přítelkyně Catherine Talbotové. „Od počátku se Carterová potýkala s problémy, jaký literární styl v překladu použít. Chtěla text přeložit vytříbenou, krásnou, 'poženštělou' angličtinou, aby překlad přiblížila modernímu vkusu čtenářů. Tento záměr byl však kriticky zhodnocen Thomasem Seckerem, jež působil jako rádce překladatelky. Přesvědčoval jí, aby použila 'jednoduchou, domácí, uvědomělou' angličtinu a implicitně mužský styl, který považoval za vhodnější pro překlad. Tímto by text zachoval charakteristické rysy Epictetovy povahy a byl by pro čtenářské publikum poutavější. Carterová nejprve vzdorovala, avšak nakonec se dala přesvědčit.“⁸¹ Dalším důvodem, proč překládat Epicteta jednoduchým jazykem

⁷⁷ Staves, 309

⁷⁸ Ward, Waller, 353

⁷⁹ Staves, 309

⁸⁰ Staves, 311

⁸¹ Clery, E.J. *The Feminization Debate in Eighteenth-Century England*, 169

(filozof Epictetus se narodil jako otrok), byl i záměr prezentovat text v historicky věrném kontextu.⁸²

Většinu svých básní adresovala Carterová přítelkyním a aplikovala stoickou filozofii na jejich vlastní situaci. Carterová zdůrazňovala, že štěstí a spokojenost žena nenajde v povrchních záležitostech, jež společnost uznává a obdivuje (jako je zevnějšek či koketní chování), nýbrž v rozvíjení vlastní mysli.⁸³

Přestože Montaguová, Carterová, Talbotová, Scottová, Fieldingová aj. jsou autorkami mnoha literárních děl (mnohdy byly k literární činnosti donuceny jako k prostředku obživy), jež byly publikovány i v 19. století, nepovažovaly se „Modré punčochy“ v první řadě za spisovatelky, ale za reformátorky sebe sama i současné společnosti. Ženy se navzájem podporovaly, podněcovaly svůj intelektuální i duševní vývoj a využívaly intimity skupiny k vyjádření sebe sama upřímněji, než by bylo možno na veřejných formálních schůzkách.⁸⁴

Touha ženy se uplatnit mimo sféru domácnosti byla nejmarkantnější v dílech literární kritiky a literární historie (důkazem je již zmíněné dílo *Essay on the Writings and Genius of Shakespear* či *History of England*, vícedílný soubor anglické národní historie, jehož autorkou je Carharine Macaulayová.)⁸⁵

„Modré punčochy“ zanechaly svým následovnicím velmi cenný odkaz. Bylo to přesvědčení, že ženy jsou schopny psát díla o soudobých literárních tématech. Ženy se cítily sebevědoměji i v touze prosazovat svá literární díla a zájmy žen obecně.⁸⁶ Montaguová a další úspěšné autorky vydláždily cestu ženským spisovatelkám, jež se zabývaly literární kritikou a literární historií, především však další generaci, mezi níž patřil Mary Wollstonecraftová, Elizabeth Inchaldová, Clara Reeveová, Anna Sewardová a Ann Thicnesseová.⁸⁷

⁸² Clery, E.J. *The Feminization Debate in Eighteenth-Century England*, 169

⁸³ Staves, 313

⁸⁴ Staves, 304

⁸⁵ Staves, 360

⁸⁶ Staves, 371

⁸⁷ Staves, 360

Předchůdkyně dnešního feminismu

Jedna z prvních anglických feministek, spisovatelka a intelektuálka Mary Astellová, vznesla v roce 1700, výstižnou otázku: „Jestliže se všichni muži rodí svobodní, jak je možné, že ženy se rodí jako otroci?“⁸⁸ Astellová zahájila filozofickou debatu o nerovnosti pohlaví. Vysvětlovala mužskou intelektuální převahu nad ženami vyšším vzděláním mužů a dožadovala se rovného přístupu k výuce. Rovněž publikovala významná pojednání o manželských povinnostech a bezprávích páchaných na ženách. Mezi ně patřil anonymní pamflet *A Serious Proposal to the Ladies for the Advancement of Their True and Greatest Interest* (1694), který vyšel pod přezdívkou „A Lover of her Sex“, ale také návrh reformy manželské instituce *Some Reflections Upon Marriage* (1700). V pojednání *A Serious Proposal* autorka reagovala na literaturu z období obnovení monarchie, která se vyžívala v hojné kritice ženského pohlaví. Satirická poezie a drama zobrazovaly ženy jako rozené kokety, hloupé „kusy mušelinu“ a Astellová nabízela východisko z tohoto stavu v podobě důslednějšího náboženského a filozofického vzdělávání žen.⁸⁹ Pojednání vzbudilo mnoho pozornosti ve společnosti, avšak Astellová se dočkala situace, jíž se obávala: nikdo nebyl o reformách dostatečně přesvědčen, aby je uvedl do praxe.⁹⁰

Její současnice Lady Mary Chudleighová je rovněž považována za průkopnici feminismu. Její veršované dílo z roku 1701, *The Ladies Defence*, vzniklo jako reakce na svatební kázání Johna Sprinta, jenž prosazoval naprostou poddanost ženy vůči manželovi.⁹¹

Další odvážnou ženou, která bojovala za ženská práva, byla Mary Collierová. V mladších letech byla nucena těžce pracovat na poli, později se nechala zaměstnat jako prادلena a hospodyně. V roce 1739 vyšla její báseň *The Woman's Labour*, v níž otevřeně vystupuje proti otrocké práci, kterou musí mnoho žen vykonávat.⁹²

⁸⁸ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 69

⁸⁹ Gilbert, Sandra M., Gubar, Susan. *The Norton Anthology of Literature by Women*, 188

⁹⁰ Rogers, McCarthy, 112

⁹¹ Sunshine, 1999. 21.7. 2008 <<http://www.pinn.net/~sunshine/march99/chudle.html>>

⁹² Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 104

Obdobné názory jako Mary Astellová sdílela i historička Catharine Macaulayová ve svém díle *Letters on Education* (1790), jež ovlivnilo i Mary Wollstonecraftovou a její *Vindication of the Rights of Woman* (1792).⁹³ Macaulayová zdůrazňovala důležitost vzdělání žen a požadovala, aby ženy využívaly svého intelektu a nadání a zvítězily v mužském světě plném předsudků. Prosazovala názor, že jediný existující rozdíl mezi pohlavími je fyzická diferencovanost. Dílo je napsáno velmi emotivním, osobním stylem s cílem šokovat muže i ženy a vyprovokovat je k zamyšlení.⁹⁴

Myšlenky osvícenství 18. století zasáhly všechny ženy. Ty se následně začaly zamýšlet nad tématy typu rodiny, manželství, občanských i politických práv. Našlo se však pouze několik takových, které „[...] se do něho zapojily a využily této bezprecedentní příležitosti k tomu, aby zpochybnily zaběhlé způsoby uvažování.“⁹⁵ Nejznámější radikálkou a feministkou 18. století byla Mary Wollstonecraftová, která se zapsala do dějin feminismu především díky svému dílu *A Vindication of the Rights of Woman* (1792).⁹⁶

Na konci 18. století radikálky pokračovaly v prosazování myšlenek svých předchůdkyň, snažily se dokázat, že ženy a muži jsou na stejné intelektuální úrovni a bojovaly za sociální a politická práva žen. Např. Priscilla Wakefieldová žádala v díle *Reflections on the Present Condition of The Female Sex, With Suggestions for Its Improvement* (1798) o více pracovních a intelektuálních příležitostí pro ženy.⁹⁷

Mary Anne Radcliffová v roce 1799 vydala knihu *The Female Advocate*, ve které se snažila analyzovat útlak žen. Ostře vystupovala proti mužům, kteří vykonávali typicky ženské zaměstnání a brali tak ženám práci. Dle Radcliffové byly ženy nuceny k prostituci ne z důvodu morální zkaženosti (jak se tehdy všeobecně soudilo), ale protože nenalézaly jinou, počestnější alternativu, jak si vydělat na živobytí.⁹⁸

⁹³ Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*, 186 (dále pouze „Simmons“)

⁹⁴ Todd, Janet M. *The Sign of Angellica*, 214 (dále pouze „Todd“)

⁹⁵ Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 24

⁹⁶ Simmons, 293

⁹⁷ Todd, 215

⁹⁸ Sunshine, 1999. 30.7.2008 < <http://www.pinn.net/~sunshine/march99/radclif1.html>>

Ženy byly z přímé účasti na politickém dění vyloučeny. Fanny Burneyová však tento fakt pokládala za velmi pobuřující a ve svém díle *Brief Reflections Relative to the French Clergy* (1793) vyjádřila své rozhořčení. Zastávala názor, že ženy by měly komentovat politické dění v zemi. Svě přesvědčení zdůvodňovala tím, že ženy mají dostatek volného času, aby pozorovaly život kolem sebe a přemýšlely nad politickou situací, a navíc ve společnosti přirozeně plní funkci morálního indikátoru. Ženy mají zřetelný odstup od veřejných záležitostí a právě tento fakt je dle Burneyové nejdůležitějším předpokladem, jenž umožňuje objektivní komentář, (přestože je žena z každodenního politického dění absolutně vyloučena).⁹⁹

Politické názory žen se lišily od ultrakonzervativních (Hannah Moreová) k radikálním (Mary Haysová). Některé spisovatelky používaly argumenty z Bible k obhájení svých feministických požadavků. V křesťanství našly ideu nesmrtelné duše, která není limitována pohlavními rozdíly. Autorky tak využívaly Bible k podpoření svých názorů obhajujících duševní rovnost mužů a žen po vzoru Mary Astellové, která se ve svém dodatku k *Some Reflections Upon Marriage* snažila hlásat pomocí textů z Bible, že žena nebyla stvořena jako podřízená muži.¹⁰⁰

V 2. polovině 18. století vzniklo několik časopisů, jež byly věnovány výhradně ženám, jako např. *The Female Tatler*, který založila Mary Delariviere Manleyová a *The Female Spectator*. *The Female Spectator*, měsíčník inspirovaný periodikem *The Spectator*, založila v roce 1774 Eliza Haywoodová a vydávala jej anonymně.¹⁰¹ Byl to první časopis psaný ženami a věnovaný ženám. *The Female Spectator* byl koncipován jako soubor esejů a zabýval se problematikou vzdělávání žen, literaturou, uměním a filozofií.¹⁰² „Eliza Haywoodová se ve svých příspěvcích, uveřejňovaných v tomto časopise v letech 1774 - 1776, zabývala obtížemi, kterým ženy čelily ve společnosti, která definovala jejich roli omezujícím způsobem, a vyzývala k 'životu ve vnitřním světě', který by kompenzoval podřízenost manželovi.“¹⁰³ Magazín vytrvale bojoval proti

⁹⁹ Todd, 227

¹⁰⁰ Rogers, McCarthy, xix

¹⁰¹ Simmons, 133

¹⁰² Koon, Helene, Mahl, Mary R. *The Female Spectator*, 224

¹⁰³ Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*, 26

přestupkům ve společnosti. Šéfredaktorka kritizovala marnotratnost a hazardní hry, varovala před lehkomyšlnými milostnými poměry a zároveň se stavěla proti sjednaným manželským sňatkům a argumentovala ve prospěch rozvodu. Po zániku magazínu se Haywoodová věnovala vydávání obdobného týdeníku *The Parrot*.¹⁰⁴ Frances Brooková vydávala časopisy *The Old Maid* a *The Lady's Magazine*, v nichž obhajovala rovnost inteligence mužů a žen.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Simmons, 133

¹⁰⁵ Simmons, 135

Mary Wollstonecraftová (1759-1797)

„Kdo učinil muže výhradním soudcem, byl-li ženě také dán rozum?“

(Wollstonecraftová, *Obrana práv žen* 9)

106

Mary Wollstonecraftová byla (na svou dobu) velmi radikální žena, jejíž názory i život vzbuzovaly kontroverzní pocity a zájem veřejnosti. Společnost ji považovala za příliš avantgardní, neboť se rozhodla žít jako nezávislá spisovatelka mimo manželský svazek. „Profesionální spisovatelka, nezávislá intelektuálka, byl zcela nový typ ženy a právě Mary Wollstonecraftová sehrála důležitou roli tím, že ji sama definovala.“¹⁰⁷ Intelektuální smělost žen v 18. století působila velmi

¹⁰⁶ zdroj: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mary_Wollstonecraft_cph.3b11901.jpg

¹⁰⁷ Wollstonecraftová, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman*, xi - předmluvu napsala Barbara Taylorová

znepokojivě a naznačovala neženské, výstřední chování. Horace Walpole ji dokonce označil za „hyenu v sukních“.¹⁰⁸

Wollstonecraftová se snažila protestovat proti předeepsané roli ženy ve společnosti, odmítala podřízenost ženského pohlaví a snažila se o nápravu situace. Byla průkopnice nejen jako bojovnice za ženská práva, ale i jako spisovatelka. „Za její doby bylo povolání spisovatelky pokládáno za cosi úplně nesrovnatelného s ženskou povahou a současné literátky se téměř bály předstoupit se svými výtvy před veřejnost. Wollstonecraftová se však neděsila výtky neženskosti a otevřeně pronášela své názory o problémech, jež ji zaměstnávaly.“¹⁰⁹

Její životní dráha dokumentuje těžký boj za ideály intelektuální rovnosti. Z povrchní, pasivní ženy se stala sebevědomá, pohotová bojovnice za spravedlnost.¹¹⁰ Radikální povaha Wollstonecraftové a nutnost čelit útlaku se zrodila již v dětství. Trpěla utiskováním agresivního otce, jenž svým alkoholismem přivedl rodinu do dluhů. Kdykoliv poté Mary slyšela kázání o posvátnosti rodinného života a o blahodárnosti poddanství žen, vzpomněla si na matčino utrpení vedle zhýralého, tyranského muže. Vzpomínky jí připomínaly atmosféru smutku a beznaděje, v nichž vyrůstala.¹¹¹ Toužila po osamostatnění, a proto v osmnácti letech opustila domov a stala se samoživitelkou jako společnice dam z vyšší společnosti.¹¹² Vyzkoušela několik dalších zaměstnání, avšak stále nebyla uspokojena její touha po nezávislosti. Odstěhovala se proto do Londýna se záměrem stát se profesionální spisovatelkou.¹¹³

Mary Wollstonecraftová je spojována s liberálním feminismem. Liberalismus konce 18. století prosazoval myšlenku lidského jedince (dospělého člověka) jako potomka osvícenského konceptu autonomní racionální bytosti. Osvícenská filozofie byla založena na teorii, že všechny bytosti, jež jsou schopny racionálního myšlení, mohou svobodně přemýšlet a jednat a proto by měly být součástí společnosti. Realita se ovšem lišila od myšlenek, které byly veřejně hlášány. Ženy a muži z kolonizovaných zemí a pracující jedinci byli považováni

¹⁰⁸ Wollstonecraftová, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman*, xiv - předmluvu napsala Barbara Taylorová

¹⁰⁹ Wollstonecraftová, Mary. *Obrana práv žen*, 8 - přeložila Anna Holmová

¹¹⁰ Poovey, 48

¹¹¹ Wollstonecraftová, Mary. *Obrana práv žen*, 7 - přeložila Anna Holmová

¹¹² Poovey, 50

¹¹³ Poovey, 55

za méně rozumově zdatné, a veškeré nároky jim byly proto upírány. Liberální feminismus se tedy snažil poukázat na paradoxy liberalismu a fakt, že liberální, hypoteticky univerzální zásady humanity nejsou univerzální, neboť ženám nebyla přiznána práva stát se plnohodnotnými občankami, vzdělávat se a být součástí veřejného života.¹¹⁴

„Mary Wollstonecraftová udávala důvody, proč by ženy měly být součástí tohoto mužského projektu. Jejím cílem bylo, aby ženy dostaly přístup k vzdělávání, k liberálnímu modelu vědění a racionality a aby vstoupily do veřejného života. Chtěla, aby ženám byly dopřány stejné příležitosti a aby jim byl umožněn přístup k veřejným aktivitám, stejně tak jak se toho dostávalo mužům stejné třídy. “
(Beasley, *Gender and Sexuality*, 31)

Wollstonecraftová podnikla první kroky k vysvobození z omezení, jež byly kladeny na ženu především v oblasti „slušného chování“. Defmaskovala ideologii, která ženám násilně určila místo ve společnosti a kulturně je vymezila; udávala důvody, proč je tato ideologie nepřirozená a špatná.¹¹⁵

Mary Wollstonecraftová propagovala myšlenku, že manželský svazek by neměl být založený na lásce, nýbrž na přátelství. Navázala tak na racionální podněty, které poprvé vyslovila již v 17. století Mary Astellová v díle *A Serious Proposal to the Ladies*.¹¹⁶

V prvotině *Thoughts on the Education of Daughters* (1787) spolu s románem *Mary* (1788) položila základ radikální filozofii, kterou dále rozvíjela ve svých dílech. Z její tvorby je patrný satirický nádech směřovaný proti chování aristokracie. Pojednání *A Vindication of the Rights of Woman* (1792) navazuje na předchozí dílo, které vzniklo jako nadšená reakce na Velkou francouzskou revoluci – *A Vindication of the Rights of Man* (1790). Vrací se k problematice ženského.

Záměrem posledního románu *Maria, or the Wrongs of Woman* (1798) je komplexnější rozšíření díla *Vindication* na experimentálnější úrovni.¹¹⁷

¹¹⁴ Beasley, Chris. *Gender and Sexuality. Critical theories, critical thinkers*, 30

¹¹⁵ Poovey, 48

¹¹⁶ Simmons, 292

¹¹⁷ Simmons, 293

Wollstonecraftová v díle *Vindication of the Rights of Man* představila myšlenku, že všichni lidé jsou si rovni v rozumových schopnostech, a proto by měla být eliminována diskriminace vzdělávání na základě pohlaví, jež je škodlivá pro vývoj lidstva jako celku. Ženám jsou upírána práva člověka a ony proto ztrácí svou pozici a stávají se méněcennými protějšky mužů. Pouze tehdy, až ženy budou považovat sebe samy za lidské bytosti, nikoli za sexuální objekty; až bude vzdělávání rozvíjet, nikoli potlačovat jejich rozumové schopnosti, a až jim bude právně přiznána rovnocennost, teprve tehdy budou schopny přispívat k univerzální dobru lidstva jako celku.¹¹⁸ Wollstonecraftová argumentovala proti slepému pokračování v zažitých tradicích a poukazovala na neadekvátnost britského sociálního a politického systému. Autorka trvala na svém přesvědčení, že lidstvo může dojít pokroku pouze politickými změnami.¹¹⁹

Po zveřejnění biografie *Memoirs of the Author of A Vindication of the Rights of Woman* (1798), jejímž autorem byl manžel Wollstonecraftové, filozof a politik William Godwin, byla Wollstonecraftová často kritiky napadána pro svůj vlastní „neřestný“ život a přišla o většinu čtenářů. Godwin se v díle snažil objektivně odhalit pravý život a charakter své ženy.¹²⁰ Kniha nicméně zničila dobrou pověst Wollstonecraftové poté, co se veřejnost dozvěděla o jejím nemanželském milostném poměru s Gilbertem Imlayem, o jejich nemanželském dítěti a pokusu o sebevraždu, jímž reagovala na nevěru svého milence.¹²¹ To mělo za následek odklon všech jejích stoupenkyň od myšlenek Wollstonecraftové, protože většina čtenářů se nedokázala ztotožnit s dílem, aniž by vzala v potaz osobní život autora.¹²²

¹¹⁸ Poovey, 70

¹¹⁹ Todd, 198

¹²⁰ Wollstonecraftová, Mary. *Obrana práv žen*, 7 - přeložila Anna Holmová

¹²¹ Abramsová, 37

¹²² Todd, 215

Mary Wollstonecraftová - *A Vindication of the Rights of Woman* (Obrana práv ženy, 1792)

„Zdá se, že lidé používají svých rozumových schopností, aby předsudky, které nevědomky přijali za své, spíše obhájili, než aby se pokoušeli je vymýtit.“
(Wollstonecraftová, *Obrana práv ženy*, 13)

A Vindication of the Rights of Woman, nejznámější feministické dílo období osvícenství, tvoří jeden z mezníků v historii ženské literatury. Wollstonecraftová v tomto díle představila nejen první propracovanou feministickou kritiku misogynních zobrazení žen v literatuře, ale i první argumentaci ve prospěch rovnosti žen a mužů v politické a ekonomické sféře.¹²³ Mary Wollstonecraftová definovala dilema, jež je (a vždy bylo) centrálním zájmem feminismu (přestože termín „feminismus“ v době vzniku díla neexistoval, stejně tak jako feministické hnutí): jak je možné být ženou a zároveň plnohodnotnou lidskou bytostí?¹²⁴

Wollstonecraftová se v díle snaží vyvracet obecně panující přesvědčení, že ženy jsou od narození přirozeně podřízeny mužům. Právě naopak; ženy byly tomuto ponižujícímu postavení naučeny a velký podíl viny na tomto názoru nese též fakt, že se ženám nedostává vzdělání.¹²⁵ Wollstonecraftová se zamýšlí nad rozdílností obou pohlaví. Muži vidí ženy jako rozmarné a pošetilé a kritizují jejich negativní vlastnosti. Wollstonecraftová však uvádí, že všechny tyto nedostatky jsou následkem nevědomosti žen, o kterou se přičinili právě muži. „Nejsou-li ženy pouhým hejnem slepic, proč mají být udržovány v nevědomosti, která se klamně nazývá nevinností?“¹²⁶ „[...] muži si vedou velmi nefilozoficky, snaží-li se zabezpečit dobré chování žen tím, že je udržují v jakémsi stavu dětinskosti.“¹²⁷ Dílo bylo koncipováno jako útok proti křivdám spáchaným na ženách, jejichž původcem je sama společnost, oslavující ženskou podřízenost. „Ješitnost, triviálnost, pokrytectví a sobectví jsou sekundární rysy bytosti zvané žena, jež

¹²³ Gilbert, Gubar, 255

¹²⁴ Wollstonecraftová, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman*, x - předmluvu napsala Barbara Taylorová

¹²⁵ Simmons, 293

¹²⁶ Wollstonecraftová, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman*, 21 (dále pouze „Wollstonecraftová“)

¹²⁷ Wollstonecraftová, 22

byla stvořena, aby uspokojila společnost.¹²⁸ Ženy jsou lidské bytosti stejně jako muži; proto zasluhují stejná práva, jakých se dostává mužům.

„Kniha vyšla v Anglii r. 1792, tedy v době, kdy nebylo ještě organizovaného ženského hnutí, kdy otázka emancipace nebyla pokládána za veliký problém ženy – jednotlivce i celé společnosti. Obsahuje celý program feminismu [...] Dílo zjednálo autorce slávu ve vlasti a brzy, byla přeloženo do jiných jazyků, i v jiných evropských státech. Tak mocně působily názory, jež hlásala, na její současníky, - tak uchvacoval zápal, s nímž přednášela své myšlenky. Byly tehdy nové a revolucionářské. Vzbudily živý souhlas, ale také vášnivý odpor a výsměch, autorka prohlášována za doklad zhoubnosti duševního zaměstnání pro ženu, za hyenu v sukních, za filosofující saň apod.“ (Anna Holmová, předmluva k *Obraně práv ženy*, 5)

A Vindication je věnováno revolucionářskému francouzskému státníkovi Talleyrandovi, který podal návrh na reformu školství, a obhájí důvody, proč je idea svobody, rovnosti a bratrství lidí podkopána vyloučením žen a jejich práv z programu sociální reformy.¹²⁹ Wollstonecraftová se jej snažila přimět, aby se znovu zamyslel nad svými úvahami a zhodnotil vlastní názory na práva žen a výchovu britské společnosti. „[...] nutíte všechny ženy tím, že jim odnímate občanská a politická práva, aby zůstaly izolovány ve svých rodinách a aby tápaly v temnotách. [...] Mohou se stát praktickým otrokem, avšak otroctví s sebou nese neměnný efekt: degraduje pána i jemu podřízenou osobu.“¹³⁰

Mary Wollstonecraftová v mnoha ohledech souhlasila s jeho názory, avšak s jedním se nedokázala vyrovnat – s faktem, že chtěl popřát hochům „dobrodiní správné výchovy“, ale dívky do svých plánů nepočítal.¹³¹

Mary Wollstonecraftová se podrobně věnuje problematice oddělené školní docházky. Uvádí, že dívky jsou ve školách ještě více omezovány než chlapci a vzdělávací ústav připomíná vězení. „Nemají dovoleno procházet se mimo vyznačenou širokou cestu v nádherném parku. Jsou nuceny tupě chodit dopředu a dozadu, se vzpřímenou hlavou, staženými rameny, špičkami nohou obrácenými

¹²⁸ Gilbert, Gubar, 255

¹²⁹ Gilbert, Gubar, 257

¹³⁰ Wollstonecraftová, 9

¹³¹ Wollstonecraftová, Mary. *Obrana práv žen*, 12 - přeložila Anna Holmová

směrem ven, místo aby dováděly a procvičovaly tělo tak, jak by to bylo ve shodě s přírodou a jejími záměry.“¹³² Řešení vidí ve společné výchově obou pohlaví – dle vzoru manželství jako základu společnosti. Muž a žena tak budou již od dětství vychováváni ve vztahu rovnocenných partnerů a nikoliv ve vztahu hierarchie. „Předpokládám, že by mezi oběma pohlavími vznikla taková rovnost, že by se vyloučila veškerá galantnost a koketování, a přátelství a láska by povzbudily srdce k výkonu vyšších povinností.“¹³³

Mary Wollstonecraftová v díle úctuje s mnoha filozofy a ideology, kteří se stavěli proti vzdělávání žen a zastávali názor, že žena je předurčena k životu v domácnosti jako poslušná služka muže a vychovatelka další generace. Wollstonecraftová se kriticky vyjadřuje mimi jiné i k názorům Johna Milтона, který ženy viděl jako pouhé loutky bez duše, jako poslušné a pokud možno tvárné bytosti stvořené pro potěchu mužů. „Jak hrubě nás urážejí ti, kdo nám radí, abychom ze sebe učinily krotká domácí zvířata!“¹³⁴ Mary Wollstonecraftová revoltuje proti těm spisovatelům, kteří se ve svých dílech věnovali výchově a mravům žen, aniž v nich viděli rovnocenné lidské bytosti. V těchto pojednáních jsou ženy ostudně zobrazeny jako slabší a podřízenější bytosti, než tomu ve skutečnosti je.

Rozhořčení ve Wollstonecraftové vzbudilo i dílo Jeana Jacquese Rousseaua (především román *Emil*), jehož restriktivní názory na roli žen explicitně odsoudila. Rousseau tvrdil, že žena by neměla být samostatná a měla by být neustále udržována v pocitu strachu a nebezpečí, aby se stala muži povolnou otrokyní, kdykoli k dispozici jeho vášním. Podle Rousseaua byla žena „[...] stvořena, aby poslouchala tvora tak nedokonalého jako je muž, jenž je vždy plný neřestí a chyb. Měla by si zavčas zvyknout trpět bezpráví a snášet manželovy urážky bez odmlouvání.“¹³⁵ Radí ženám, aby ve svém postavení setrvaly v umírněnosti a nepokoušely se revoltovat, jelikož by tím svou situaci zhoršily. Navíc vypracoval teorii, podle níž žena má být vědomě slabá a pasivní, protože disponuje menší fyzickou silou než muž. Z toho Rousseau z toho odvozuje, že

¹³² Wollstonecraftová, 179

¹³³ Wollstonecraftová, 185

¹³⁴ Wollstonecraftová, 21

¹³⁵ Wollstonecraftová, 90

žena byla stvořena k poslušnosti a k hovění zálibám silnějšího muže, a že její povinností je lichotit a ve všem souhlasit se svým pánem – toto by měla být podstata jejího bytí.“¹³⁶

John Gregory též nevzbudil sympatie u Wollstonecraftové, když ženám radil, aby „[...] rozvíjely svou zálibu v krášlení sebe sama, protože tato záliba v oblékání je jim vrozena. [...] Gregory jde ještě dále; doporučuje ženám přetvářet se a radí nevinné dívky zapírat své city a netančit s nadšením.“¹³⁷ Wollstonecraftová mu oponuje názorem, že ženy by se neměly omezovat v projevu svých citů a nálad, ve vyjádření své vlastní osobnosti jen proto, aby si o ní muži neudělali špatný úsudek. Upřímnost si Wollstonecraftová cení nade vše a vyzývá ke spontánnějšímu chování. Srdce by mělo zůstat čisté a nemělo by se nechat omezovat nepodstatnou obřadností. John Gregory ženám radí: „Buďte vždy opatrné, ukazujete-li své vzdělání. Lidé se budou domnívat, že se vyvyšujete nad ostatní. Máte-li hlubší vědomosti, tajte je - hlavně před muži, kteří většinou na nadané ženy pohlíží se závistí.“¹³⁸

Wollstonecraftová nehodlá akceptovat názor, že by se ženy měly snižovat před muži, kteří svou superioritu zakládají pouze na příslušnosti k mužskému pohlaví. Každý člověk by měl jít svou vlastní životní cestou, i když při tom poruší několik pravidel.

Mary Wollstonecraftová se v knize zamýšlí nad ženami a zároveň kritizuje jejich přístup k životu. Autorce se ženy jeví jako zcela lhostejné ke svému podřadnému postavení, se kterým se spokojují, a tedy žijí povrchně, bez oprávněných požadavků. Nenárokují si uznání vlastních ctností a obecné lidské důstojnosti, a tím svůj život promarňují. Wollstonecraftová ženám radí, aby se vzdělávaly, aby cíleně rozvíjely svůj duševní život a staly se tak mužům družkou a nikoli otrokem; požaduje “revoluci ženských mravů”: „Povznete se nad všechny triviální události, jež by mohly způsobit trápení. [...] Dožadujte se duševní i fyzické síly, abyste samy předcházely nudné malátnosti.“¹³⁹

¹³⁶ Wollstonecraftová, 84

¹³⁷ Wollstonecraftová, 31

¹³⁸ Wollstonecraftová, 106

¹³⁹ Wollstonecraftová, 99

Hlavní příčiny ponižování ženského pohlaví tedy Wollstonecraftová spatřuje v ženách samotných, které se spokojí se svým podřízeným postavením. „Zřekly se přirozených práv, které by si mohly zajistit, pokud by cvičily svůj rozum a raději se na krátkou dobu stávají královnami, než aby vyvinuly úsilí získat střízlivější požitky, jež plynou z rovnosti.“¹⁴⁰ Ženy si dokonce ve své pozici libují a touží po obdivu mužů, který je ovšem pouze utvrzuje v jejich inferioritě. Vyžadují úctu a pozornost opačného pohlaví, avšak neuvědomují si, že muži je ctí jako královny pouze proto, aby se vzdaly svých přirozených lidských práv a aby si na ně nedělaly nároky. „Uvězněny v klecích, jako opeřenci nemají na práci nic jiného než upravovat peří a vykračovat si se směšnou majestátností z bidýlka na bidýlko.“¹⁴¹ Svůj čas promarnují přehnanou péčí o zevnějšek – Wollstonecraftová tuto zálibu označuje jako „nakažlivou nemoc, které podléhají jen slabé ženy“, jež dokáží obdivovat a ocenit pouze fyzickou stránku osobnosti. Věnují se návštěvám a plesům, na nichž předvádí své šaty a vedou duchaprázdné rozhovory. Nezbyvá jim proto mnoho času na péči o děti a domácnost; vzdělávání sebe sama se nevěnují vůbec.

Dle Wollstonecraftové by dívky svůj čas měly trávit četbou plnohodnotné literatury, která by posilovala jejich rozumové schopnosti a rozvíjela nadání. S velkým znepokojením sledovala, že i ty ženy, které se věnují četbě, plýtvají časem na tehdy populární sentimentální romány. Wollstonecraftová proti tomuto druhu četby striktně protestuje: autoři těchto děl jsou velmi povrchní, nedovedou rozpoznat lidskou povahu a generují atraktivní, ale nepravděpodobné příběhy, které nezkušené dívky ještě více utvrzují v jejich naivitě. Svě názory si dívky a ženy utváří na základě jediného žánru a projektují literární fantazie do vlastního života.

Nejsou to však jen ženy samotné, kdo nese podíl viny na inferiorní pozici ve společnosti. Wollstonecraftová upozorňuje na důležitý vliv výchovy, která rozlišuje mezi oběma pohlavími a učí ženy, aby se chovaly podle předepsaného modelu – takového, jaký vytvořili muži. Již od velmi útlého věku jsou dívky vedeny k „správnému“ chování – mravnosti a cudnosti - a jejich povaha se během života vyvíjí na základě těchto vštípených zásad. Ženy jsou od dětství utiskovány,

¹⁴⁰ Wollstonecraftová, 59

¹⁴¹ Wollstonecraftová, 60

jejich okolí jim neustále připomíná prvotní chybné asociace a ony svou pozici proto přijímají jako přirozenou. „Systém, v němž se dívky jednostranně připravují pouze na získání dobré partie a současně se potlačují jejich přirozené sklony, Mary Wollstonecraftová odsuzuje jako výchovu ke lži a přetvářce.“¹⁴² Zabývají se pouze svým zevnějškem a dojmem, jež zanechávají v ostatních lidech, čtou knihy, jež byly napsány výhradně pro ně a které je v jejich omezeném postavení utvrzují. Žijí proto, aby se líbily, místo aby rozvíjely vlastní mysl. Ve výchově spatřuje Wollstonecraftová původ toho, proč žena „[...] zanedbává intelekt a všechnu péči věnuje zkrášlování vlastní osoby.“¹⁴³

Vzdělání vždy bývalo výsadou mužů - a to je dle Wollstonecraftové hlavním důvodem, proč je vzdělávání pro ženy tak obtížným „oříškem“. Ženy jsou ochuzeny nejen o možnost nabytí vědomosti, ale i o schopnost uvažovat v širších souvislostech, o příčinách a následcích. „Při výchově žen je rozvíjení mysli podřízeno zájmům o zevnějšek a tělesné přednosti. [...] Nedostává se jim racionálního studia a jsou-li od přírody bystré, jejich nadání se velmi brzy obrací jen k apatickému životu a společenských způsobům.“¹⁴⁴

Ženy neznalé morálky a lidských hodnot, prožijí svůj povrchní život v nevědomosti a přijímají za své všeobecně platné normy a zásady, včetně předpokladů společnosti. Wollstonecraftová proto vyzývá: „Posilujte ducha žen, rozšiřujte jejich horizont a nastane konec jejich slepé poslušnosti.“¹⁴⁵

Wollstonecraftová popisuje ženy jako slabší a utiskovanou polovinu lidstva. „Výtka pro poddanství, v němž bylo celé pohlaví udržováno, padá na muže.“¹⁴⁶ Podřadnost žen dokazují i dějiny. „Muži zvětšovali tuto propast, až žena klesla pod úroveň rozumného tvora. Dejte jejímu nadání možnost rozvoje a ctnostem možnost zesílit, pak teprve určujte, kde stojí celé pohlaví na stupnici intelektuality.“¹⁴⁷ Wollstonecraftová se snaží přimět společnost k racionálnímu uvažování nad situací ženského pohlaví. Až vyjde najevo, že i ženy jsou rozumné bytosti, měla by celá společnost přehodnotit svůj přístup a umožnit jim

¹⁴² Bocková, Gisela. *Ženy v evropských dějinách*, 103

¹⁴³ Wollstonecraftová, 124

¹⁴⁴ Wollstonecraftová, 25

¹⁴⁵ Wollstonecraftová, 26

¹⁴⁶ Wollstonecraftová, 39

¹⁴⁷ Wollstonecraftová, 38

vzdělávání, vývoj osobnosti i ducha a uvědomění si hodnoty sebe sama a své důstojnosti. S ženami by se nemělo i nadále jednat jako s otrokyněmi a zvířaty, jež jsou závislé na rozumu muže. Právě naopak; ženy a muži by měli spolupracovat a nalézt společnou cestu za „[...] jedním cílem - za ideálem humanity [...]“¹⁴⁸ a stát se závislými pouze na Bohu.

Ženy umožňují mužům upevňovat svou nadřazenost triviálními pozornostmi, které oni sami považují za mužné. Wollstonecraftová uvádí jako příklad muže, který horlivě zdvihá kapesník či otvírá dveře dámě, a cítí se přitom povzneseně, vážně a důstojně. Autorka odsuzuje všechny tyto ceremonie jako směšné a nepřímo tím kritizuje celé ženské pokolení.

Ženy věří již od dětství, že jejich největší devizou je půvab. To způsobuje, že jejich duševní vývoj se přizpůsobuje vývoji tělesnému a ony se zaměřují pouze na povrchní hodnoty. „Aby si uchovaly nevinnost - tak se ze zdvořilosti říká nevědomosti - jsou udržovány v neznalosti pravdy a vedeny k přetvářce, v době kdy se ještě plně nevyvinula jejich osobnost.“¹⁴⁹

Podle Wollstonecraftové nastal čas ke změně, k revoluci. Ženy by měly usilovat o návrat ztracené důstojnosti, o obnovu vlastní osobnosti, o to, aby se staly plnohodnotnými členy společnosti. Tím, že své postavení krásné loutky akceptují, obětují svou ctnost a svobodu.

Podle některých jedinců byla žena stvořena k tomu, aby cítila a nikoliv proto, aby myslela. Společnost uznává krásu ženy v jejích slabostech a chybách. Wollstonecraftovou uráží toto ponižující postavení žen, nad kterým se nikdo nepozastavuje. Nebouří se ani ženy, kterým byla přisouzena nečinnost a odevzdanost, a které se staly závislými na mužích. K čemu tedy byly ženy stvořeny? Dle moralistů pouze k uchování nevinnosti. Wollstonecraftová přirovnává nevinnost ke stavu dětinskosti a revoltuje: „K čemu pak jsme stvořeny? [...] Stejně by pro nás bylo, nespátřit vůbec světlo tohoto světa, není-li smyslem naší existence, abychom mužům daly schopnost získávat privilegium rozumu, schopnost rozeznávat dobro od zla, zatímco bychom samy klesaly v prach, z něhož jsme vzešly, a už nikdy nepovstaly.“¹⁵⁰

¹⁴⁸ Wollstonecraftová, 38

¹⁴⁹ Wollstonecraftová, 48

¹⁵⁰ Wollstonecraftová, 66

Wollstonecraftová se v díle *Vindication of the Rights of Woman* snažila přimět ženy, aby se zamyslely nad faktem, že se narodily jako inteligentní bytosti, stejně tak jako muži, a že mají stejná práva.

„Mary Wollstonecraftová prosazovala zdokonalení a emancipaci celého pohlaví. Tím předběhla svoji dobu, ačkoli její výzva, aby se z žen staly rozumné bytosti a svobodní občané, aby se tak mohly rychle stát dobrými manželkami a matkami, byla spíše v souladu s postoji a zájmy porevolučního období.“¹⁵¹

¹⁵¹ Abramsová, 46

Jane Austenová (1775 – 1817)

Páni Musgrovové měli své vlastní zájmy; měli koně, psy a noviny, jimiž se zabavovali; a ženy zase plně zaměstnávaly všechny ostatní obvyklé záležitosti vedení domácnosti, sousedi, paráda, plesy a hudba. (Jane Austenová, *Anna Eliotová*, (Persuasion, 37)

152

Jane Austenová byla jednou z nemnoha spisovatelek přelomu 18. a 19. století, která významně ovlivnila vývoj románu v 19. i 20. století. Co ji však podstatně odlišovalo od ostatních literátů, byla její schopnost proniknout pod povrch jevů při pozorování společnosti i jednotlivců.¹⁵³ Austenová dokázala plně využít své vnímavosti pro lidské hodnoty.

Jane Austenová neměla v úmyslu vznášet komplikované psychologické či sociologické otázky, na něž je třeba najít odpověď; spokojila se s možností

¹⁵² zdroj: http://bookology.files.wordpress.com/2007/09/484px-jane_austen.jpg

¹⁵³ Simmons, 71

zobrazit svůj malý svět s humornou objektivitou, aniž by se pokoušela o jeho reformu, či aby své postavy prezentovala jako vzory mravnosti či ctnosti.¹⁵⁴

Austenová se již v raném období dospívání velmi aktivně zajímala o literaturu nejen jako vášnivá čtenářka knih z otcovy rozsáhlé knihovny, nýbrž i jako autorka. Ve dvanácti letech získala první impulzy k tvorbě a začala pracovat na svých juvenilních textech. Pro pobavení sebe sama, své rodiny a blízkých přátel psala zpočátku krátké komické frašky se satirickou pointou, básně a povídky. Karikovala přehnaný kult senzibility, typický pro romány 18. století (tzv. „novel of sensibility“). „Všechny děti v rodině Austenových si rády utahovaly ze vznešených dam, které 'vzdychaly a omdlávaly na lenošce““.¹⁵⁵ Za zmínku stojí raná díla *Love and Friendship*, *The History of England*, *The Three Sisters*, *Lady Susan*, *Frederic and Elfrida* či *The Beautiful Cassandra*, které spadá do období mezi lety 1787-1793. Jane Austenová se v mnoha aspektech nechala inspirovat dosavadní četbou, kterou tvořila převážně populární próza, ale zpracovala i některé aspekty historie své vlastní rodiny. Byla obeznámena s díly Richardsona, Fieldinga, Popea, Goldsmitha, Johnsona, Scotta, Byrona a dalších autorů, avšak zajímala se také o prózu svých současnic, jako například o romány Frances Burneyové, Mary Bruntonové, Ann Radcliffové a Marie Edgeworthové.¹⁵⁶ Romány začala publikovat až od svých třiceti šesti let, protože vydavatel její romány několikrát odmítnul, takže Austenová strávila mnoho let přepisováním a sbíráním odvahy k dalšímu pokusu. S vydáváním jí pomáhal bratr Henry Austen, který rovněž působil jako její poradce v literární oblasti. Čtyři romány *Sense and Sensibility* (1811), *Pride and Prejudice* (1813), *Mansfield Park* (1814) a *Emma* (1815) vyšly v letech 1811-1815, avšak anonymně s poznámkou „By a Lady“ ve snaze skrýt autorčinu identitu.

Pro většinu projevů Austenové byla typická skromnost a touha zůstat v anonymitě. Odráželo se to i v ironickém způsobu, jak charakterizovala sebe sama („nejnevzdělanější a nejméně informovaná žena, která si kdy dovolila stát se spisovatelkou“).¹⁵⁷

¹⁵⁴ Craig, Hardin. *Dějiny anglické literatury (část druhá)*, 184

¹⁵⁵ Woolfová, Virginia. *Jak to vidí současník*, 122

¹⁵⁶ Gilbert, Sandra M., Gubar, Susan. *The Norton Anthology of Literature by Women*, 329

¹⁵⁷ Gilbert, Sandra M., Gubar, Susan. *The Norton Anthology of Literature by Women*, 329

Northanger Abbey (1818) a *Persuasion* (1818) vyšly posmrtně roku 1818, o což se přičinil její bratr Henry. Na titulní straně knih se opět neobjevilo jméno Austenové, nýbrž poznámka „By the author of *Pride and Prejudice*, *Mansfield Park*“ atp. Romány *The Watsons* a *Sandition* již nedokončila.

Austenová si velmi dobře uvědomovala obtížné postavení spisovatelky v „mužském světě“. Důkazem toho byla nejen z její touha zůstat v anonymitě, nýbrž i sarkastické poznámky, kdy si dělala legraci ze svých literárních pokusů. Kritizovala vlastní neschopnost zařadit se k „silně mužským, odvážným popisům, plným rozmanitostí a nadšení“, v legraci zlehčovala své dílo tím, že se o něm vyjadřovala skromně, ironicky, a že nepřiznala své autorství svých románů. Tak, jak se cítila sebejistá ve svém světě fikce, tak nejistá a zranitelná si připadala mimo něj.¹⁵⁸

Díla Austenové se v době první publikace těšila popularitě, i když se v oblíbenosti nevyrovnala tvorbě např. Waltera Scotta, Marie Edgeworthové či Hannah Moreové. „Jestliže si Austenová ve své době nezáskala žádnou zvláštní oblibu, bylo to proto, že její příběhy nebyly dost vzrušující pro „gotický“ vkus, dost sentimentální pro přecitlivělé čtenáře, dost smutné pro vážné čtenáře a dost morální pro evangelíky.“¹⁵⁹

Popularita jejích děl však rostla záhy po její smrti. Zapřičinil to především talent Austenové vtipně a přitom vážně charakterizovat své protagonisty a vztahy mezi obyčejnými lidmi z vyšší střední třídy.¹⁶⁰ Jane Austenová byla poprvé doceněna jako jedna z nejlepších spisovatelek až generací viktoriánských čtenářů a její mnohostranný talent nachází obdivovatele i dvě století po její smrti..

Z jejího osobního života se nedochovalo mnoho informací (k čemuž přispěla i sestra Cassandra, protože po smrti Jane spálila většinu jejích osobních dopisů). Austenová vyrůstala v ústraní na faře svého otce a žila navenek jednotvárný život, který projektovala i do svých románů. Její rodina byla typickým členem vyšší střední třídy. Austenovi často navštěvovali (a byli navštěvováni) svými příbuznými a přáteli a žili aktivním společenským životem. Taková setkání byla ideální příležitostí ke konverzaci, předčítání knih, tanci a hraní divadelních her.

¹⁵⁸ Gilbert, Gubar, 108

¹⁵⁹ Craig, Hardin. *Dějiny anglické literatury (část druhá)*, 184

¹⁶⁰ Bush, Douglas. *Jane Austen*, xi

Velmi málo lidí z jejího okolí i nejbližší rodiny však tušilo, že se Jane zabývala psaním románů, neboť ona sama o své zálibě nikdy explicitně nehovořila a „své rukopisy schovávala anebo je přikrývala listem svého papíru.“¹⁶¹

Vzpomínám si, jak teta Jane tiše seděla u ohně v knihovně a pracovala (věnovala se šití), dlouho mlčela a poté náhle vybuchla smíchy, hbitě vyskočila a běžela na druhou stranu pokoje ke stolu, na němž ležely pera a papíry, něco si poznamenala a pak se vrátila k ohni a pokračovala ve své práci stejně tiše, jako předtím.

(Bush, 30 – citováno z Constance Hill, *Jane Austen: Her Homes and Her Friends*)

Austenová se aktivně účastnila veškerého místního společenského dění, z čehož ve vysoké míře ve svých dílech čerpala. V románech zachycovala pouze úzký okruh společnosti i událostí, jež jsou zasazeny do vzkvétajícího venkovského prostředí středních a vyšších tříd.¹⁶²

Jane Austenová psala „o banalitě každodenního života, který tak dobře znala a do jehož hloubek tak dokonale pronikla: o večírcích, piknicích a venkovských plesech.“¹⁶³ Austenová svá díla zasadila do prostředí, jež jí bylo nejbližší. Bylo to místo, v kde sama vyrůstala – venkovský kraj Hampshire, k němuž silně citově přilnula. Venkov reprezentoval stabilní komunitu, kde se převažovala úcta k tradičním hodnotám. Bylo to formální prostředí, v němž se dbalo na pravidla etikety. Avšak i zde existovaly třídní rozdíly, většinou dané již v okamžiku narození. Austenová patřila do střední třídy a ve svém díle se vysmívala povrchním snobům, jejichž jedinou touhou bylo povýšení do šlechtického stavu a s tím spojená prestiž. Autorka tyto typy lidí odsuzovala jako pokrytce, kteří dokáží ocenit pouze majetek a společenské postavení a opravdový charakter člověka přehlíží.¹⁶⁴

Romány Jane Austenové se odehrávají na místech, kde „život plyne v spořádanosti a blahobytu a kde největší události jsou vzájemné návštěvy, konverzace, společenské hry, bály a svatby.“¹⁶⁵ Austenová však dokázala i z triviálních událostí vytěžit maximum a přetransformovat dění kolem sebe na

¹⁶¹ Woolfová, Virginia. *Tři guineje / Vlastní pokoj*, 276

¹⁶² Simmons, 71

¹⁶³ Woolfová, Virginia. *Jak to vidí současník*, 130

¹⁶⁴ Bush, Douglas. *Jane Austen*, 2

¹⁶⁵ Stříbrný, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*, 422

materiál pro satirické romány; elegantní a promyšlené útoky na soudobou morálku a společenské chování. Restrikce románů na úzký okruh tří nebo čtyř rodin však nepramenilo z jejího vlastního života, nýbrž bylo předem dobře uvážené. „Relativně omezený svět jejích románů a sociální a fyzické hranice prostředí jsou místem, kde se utváří názory a kde musí být hlupáci, snobové, protivové, klepny, puritáni a pózistí snášení.“¹⁶⁶

Při charakterizaci postav svých románů se Austenová inspirovala vlastní rodinou, přáteli, střední a vyšší střední třídou (do níž sama patřila rodem, ale ne věnem) a venkovskou nižší šlechtou, jež se lišila od vzkvétající střední třídy a majetné aristokracie.¹⁶⁷ Soustředila se na zobrazení relativně poklidného života venkovské šlechty zabezpečené výnosy z pozemků, která se bez ostychu oddává důstojné zahálce, jak bylo v té době normou. „Byl to život, v němž venkovský ples byl důležitou událostí, piknik něčím, co se plánovalo s rozvážnou péčí, a v němž zajištění vhodného sňatku pro dcery bylo hlavním cílem pokročilejšího věku.“¹⁶⁸

Hlavní hrdinky Austenová obdařila vysokou inteligencí, dobrým srdcem a vtípem. Jedná se většinou o svobodné dívky střední vrstvy bez přijatelného zabezpečení, které se potřebují „dobře provdat“ - za společensky přijatelného, bohatého, nadaného a galantního muže, jenž by je pozvedl nad jejich společenskou úroveň.

„Logika, která se skrývá za tímto postojem, jakoby vycházela ze zásady, že dobré vychování je konec konců dostatečnou oplátkou za majetek a výsady, takže zásada urozenosti nemusí být sňatkem s chudou dívkou porušena. Elizabeth Bennetová má rozhodně převahu nad upjatým, snobským Darcym, který je nakonec dohnán k tomu, aby tak neochotně učinil nabídku k sňatku. Hrdinčinu pýchu ospravedlňuje Darcyova povznesená blahosklonnost. A přece, zásada urozenosti nám říká, že byl v podstatě v právu, když se nechtěl snížit, a lze mu snadno odpustit, jakmile otevřeně dozná, že je mu Elizabeth pro své osobní hodnoty společensky rovnocenná.“ (Craig, 184)

¹⁶⁶ Sanders, Andrew. *The Short Oxford History of English Literature*, 371

¹⁶⁷ Gilbert, Sandra M., Gubar, Susan. *The Norton Anthology of Literature by Women*, 328

¹⁶⁸ Craig, Hardin. *Dějiny anglické literatury (část druhá)*, 184

Většina z nich (např. Elizabeth Bennetová v románu *Pride and Prejudice*, Elinor Dashwoodová v *Sense and Sensibility*, Fanny Priceová v *Mansfield Park*, Emma Woodhouseová v *Emma* či Anna Eliotová v *Persuasion*) však postrádá osobu sobě blízkou, která by jim porozuměla, jíž by mohly plně důvěřovat a na kterou by se mohly obrátit s žádostí o pomoc. Matky těchto hrdinek nejsou schopny poskytnout oporu, neboť vystupují jako pasivní, infantilní, sobecké figurky – pokud s nimi vyprávění vůbec počítá. Absence opory v matce a většinou i v otci je důvodem, proč se dívky obrací s touhou po bezpečném zázemí k mužům a hledají vhodný protějšek, s nímž by mohly zakotvit v manželství. Hledají si manžela ve snaze uprchnout z domova, kde je skličuje vědomí, že se jim nedostává adekvátního zázemí. „Feministky tento problém – strach stát se něčí matkou – nazvali *matrofobie*. Tento strach poskytuje další motiv k útěku z domova rodičů, a to usilování o mužskou ochranu z hlediska finančního zajištění, jež jim matka není schopna poskytnout.“¹⁶⁹

Hrdinky Austenové se ocitají samy uprostřed lokálně omezeného světa, bez možnosti navázat bližší vztahy se svými vrstevnicemi. Touží dostat se mimo jim vymezený svět, prahnou po nových zkušenostech, po vycestování mimo rodičovské sídlo. Jejich touha po úniku z jim známého světa je mnohdy podněcována romantickými představami. „Každá bezvýznamná společenská událost, každá z mnoha návštěv a pozvání nám připomínají, že ženy jsou bezpodmínečně závislé na svém otci či bratrovi i v případě takto omezené formy pohybu [...]. Tím, že dopravní prostředky nejsou hrdince k dispozici, je definována její odlišnost od nejhudšího muže v sousedství, neboť on se může přepravit, kamkoliv požaduje či potřebuje.“¹⁷⁰

Typický mladý muž z románu Austenové naopak pochází z majetné aristokratické rodiny a obvykle se nevěnuje žádné profesi. Při selekci budoucí manželky si klade stejné požadavky jako ženy, neboť si hledá nevěstu dobrého původu i významného společenského postavení.

¹⁶⁹ Gilbert, Gubar, 126

¹⁷⁰ Gilbert, Gubar, 124

„[...]a nadále byste měla uvážit, že není vůbec jisté, zda vás – přes vaše četné půvaby – vůbec ještě někdy někdo požádá o ruku. Máte bohužel tak nepatrné věno, že to s největší pravděpodobností převáží nad vaší krásou a ostatními přednostmi.“

(Jane Austenová, *Pýcha a předsudek*, 96)

Problematika sňatku v díle Jane Austenové

Jane Austenová napsala: „Svobodná žena má děsivý sklon k chudobě, což je jeden velmi silný argument ve prospěch manželství.“¹⁷¹ Lord David Cecil definoval problematiku sňatku u Austenové: „Je špatné vdávat se pro peníze, avšak jen blázen by se vdával bez nich.“¹⁷²

Důvod, proč vstoupit do manželského svazku, mohl být podmíněn moha aspekty. Svatba mohla být mj. způsob, jak uniknout z nepříjemné rodinné situace, neboť bylo zvykem, že svobodná žena žila pod jednou střechou se svou rodinou. Důvodem k sňatku mohl být i tlak ze strany rodiny. Austenová „se bavila tím, jak vážně matky tuto věc pojmají, i tím, jak daleko jsou ochotny jít, aby dosáhly svého cíle,“¹⁷³ tak jako např. snaha paní Bennetové provdat své dcery za bohatého gentlemana v románu *Pride and Prejudice*.

Ve chvíli, kdy se Lydie vdává, zvolá paní Bennetová slavnostně: „Lízinko, ty můj miláčku! Jak budeš bohatá a vznešená! Ty peníze na útratu, ty šperky, ty kočáry, co budeš mít! Jane se ti nemůže rovnat, ani v nejmenším. Mám takovou radost, jsem z toho celá pryč! [...] Dům v Londýně! Všechno to nejlepší! Tři dcery vdané! Deset tisíc ročně! [...] Mně jde z toho hlava kolem!“

(Jane Austenová, *Pýcha a předsudek*, 306)

Jane Austenová svou tvorbu omezovala na téma manželské problematiky, avšak ve skutečnosti se snažila implicitně sdělit svůj rozporuplný postoj. Autorka ve svém raném díle zesměšňovala romantické romány, jež propagovaly ideu, že jediným vhodným námětem beletrie jsou nabídky k sňatku, svatební obřad, žádost o ruku či zrušení zasnub, přípravy na bál, na němž žena očekává setkání s vyvoleným mužem, milostná zklamání a opouštění milence. Kritizovala též nepřátelství a nenávisť mezi ženami, které soupeří na „trhu s manželstvím“. Austenová se snažila zdůvodnit, proč je svatba a manželství pro ženu natolik důležitou institucí. Svatba je dle Austenové jedinou dostupnou formou, jak mohla žena na konci 18. století definovat sebe sama ve společnosti.

¹⁷¹ www.pemberley.com - Jane Austenová, *Letter of March 13, 1816*

¹⁷² Bush, Douglas. *Jane Austen*, 6

¹⁷³ Craig, Hardin. *Dějiny anglické literatury (část druhá)*, 184

Všechny tyto náměty, jež byly jejím knihám vlastní, však byly současně terčem kritiky. Absence jakýchkoliv jiných témat a námětů sama o sobě vypovídá o prázdnotě života hrdinek. Tím, že Austenová využívala témata, kterými ve skutečnosti opovrhovala, se jí bravurně podařilo skrýt kritiku společnosti, která je nehostinná vůči ženám obecně, vůči spisovatelkám obzvláště. Zesměšnění literárních námětů umožnilo Austenové distancovat se od (pro ni) nepřijatelných sociálních omezení patriarchální společnosti, jímž byly ženy podrobeny.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Gilbert, Gubar, 127

Vnitřní nesoulad Jane Austenové

Austenová záměrně využívala strategii parodie, neboť pod maskou ironie a satiry vyjadřovala svůj nesouhlas a revoltu proti konvencím patriarchální společnosti, jejichž tradice byla součástí.

Přestože se Austenová stala symbolem kultury, je velmi šokující, jak vytrvale demonstrovala nespokojenost se svým kulturním dědictvím. Austenová se nedokázala ztotožnit především s omezenou pozicí žen, jež nastolila patriarchální společnost. V dílech explicitně i implicitně vyjadřovala svůj postoj k dané problematice a koncentrovala se též na analýzu sexuálního vykořisťování. Od počátku své tvorby si plně uvědomovala, že se nachází v omezené pozici, a že není schopna na tomto faktu nic změnit. Její strategie používání parodie je sama o sobě důkazem vnitřního boje s neadekvátním, avšak i nevyhnutelným uspořádáním společnosti.¹⁷⁵ Ve svém raném díle Austenová umně ukryla svůj „pro dámu nevhodný“ životní postoj za parodii a satiru v druhém plánu díla, který její romány otvírá alternativní interpretaci.

Juvenilní román *Love and Friendship* byl prvním dílem, ve kterém Austenová prezentovala své vlastní pocity odcizení od kultury a společnosti, ve které byla nucena žít. Román se vymykal schématu typickému pro literaturu 18. století, které podporovalo ukázněnost a podřízenost žen v domácnosti. Austenová útočila na společenské uspořádání, se kterým se nedovedla ztotožnit. „*Love and Friendship* atakuje společnost, která trivializuje uplatnění žen tak, že jej zpochybňuje nejměšnějšími a nejméně produktivními formami chování.“¹⁷⁶ Sophia a Laura, dvě dívky, jimž se dostane „sentimentální výchovy“, se stanou obětí panujících představ a myšlenek, když přijímají za své vlastní přesvědčení, že jejich podřadné postavení je to, o co samy usilují. Jedna z nich zemře, protože takový osud se sluší na hrdinku sentimentálního románu, která se „nehodí“ k ničemu jinému, a druhá stráví zbytek života v odloučení od lidí.¹⁷⁷

Austenová využívala ve svém díle konvence, které prezentovala jako nepatřičné. Tím se snažila dokázat, jakou moc s sebou patriarchát nese a také obtížnou pozici a dvojznačnost postavení ženy spisovatelky. Jane Austenová ve

¹⁷⁵ Gilbert, Gubar, 112

¹⁷⁶ Gilbert, Gubar, 117

¹⁷⁷ Gilbert, Gubar, 117

svých románech sledovala problematiku „ženské bezmoci, jež je základem pro finanční nátlak na nalezení manžela, nespravedlnost zdědění zákonů, nevědomost žen, jímž bylo odepřeno formální vzdělávání, psychologickou zranitelnost dědiček a vdov, nudný život ženy, která se nemůže věnovat žádnému zaměstnání.“¹⁷⁸

Jane Austenová byla vnitřně rozpolcena. Velmi markantně pociťovala nesoulad mezi vlastní touhou po prosazení se ve světě, touhou po nezávislosti a mezi nutností stažení se do ústraní domova. Uvědomovala si, že s problémem vlastní identity, ega a sociální role, jež je od žen očekávána, se potýkají i ostatní ženy, jež nemají odvalu své myšlenky a pochybnosti veřejně prezentovat. Austenová viděla řešení v akceptování vlastní dvojznačnosti, což aplikovala i na své hrdinky. Komický element románů Austenové je zakořeněn v napětí mezi svobodou vlastní tvorby a závislým, podřízeným postavením jejích postav. V tomto ohledu Austenová figuruje jako paradigma žen spisovatelek, které se úspěšně a početně objevovaly v polovině 19. století, které „usilovně potlačovaly uvědomování si, jak jejich profesionální díla zpochybňovala tradiční role žen.“¹⁷⁹

Jane Austenová nikdy nedala najevo své rebelské postoje vůči patriarchální společnosti otevřeně. Fascinovala ji fantazie, imaginace a představy, které se vymykaly tomu, co se od mravné ženy očekávalo. Zároveň ji však vlastní obrazotvornost děsila, neboť se obávala veřejného nařčení, že její myšlenky jsou „neženské“ a inkompatibilní s femininním chováním. Tím, že tyto své obavy implicitně zakomponovala do svých (na první pohled konzervativních) děl, oslovila ostatní ženy, jež se domnívaly, že se s tímto vnitřním dilematem potýkají samy. „Prosazování se, imaginace a inteligence jsou lákavé formy, jak definovat sebe sama. Tyto formy dodávají odvahu každé temperamentní hrdince domnívat se, že může porazit (či že porazila) celý svět. Je však dokázáno, že toto je nebezpečná iluze pro ženy, které musí přijmout osud, že byly přemoženy a hrdinka se nakonec naučí, jaký prospěch pro ni má zdrženlivost, mlčenlivost a snášlivost.“¹⁸⁰

¹⁷⁸ Gilbert, Gubar, 136

¹⁷⁹ Gilbert, Gubar, 169

¹⁸⁰ Gilbert, Gubar, 162

Jane Austenová – *Opatství Northanger* (Northanger Abbey, 1818)

Struktura tohoto díla za všech románů Austenové nejmarkantněji zrcadlí autorčin vnitřní rozpor. *Opatství Northanger* tvoří předěl mezi juvenilními texty a „dospělými romány, určenými pro publikaci“. Pro Juvenilia je charakteristická naprostá otevřenost, s níž autorka kritizuje literární i společenské nešvary; zejména pak ty, které mladou dámu její doby svazovaly těsněji než korzet – nutnost se podrobit zavedeným pořádkům jak v životě, tak v literatuře. Austenová věděla, že názorová otevřenost není na místě, pokud chce svá díla publikovat, a proto se rozhodla své skutečné pocity „pohřbít“ do druhého plánu textu a využít možností, které s sebou nese žánr satiry.

Román je vnímán jako satira na soudobé literární podněty, týkající se především sentimentální prózy a její odnože, gotického románu - do popředí vystupuje identita hrdinky, konflikt citových impulzů a racionality, vliv literatury na formování osobnosti a schopnost odlišit realitu od fikce. Je známo, že satira mění svoji podobu podle potřeby. Frank Palmeri konstatuje, že smích satirika není nutně povzneseným úsměškem, který si autor z pozice vševědoucího kritika vymění se čtenářem. Někdy se v něm zračí zoufalství, protože autor si s problémem, který kritizuje, sám neví rady, ale nedokáže jej přejít mlčením, a proto se uchyluje k satire jako k formě terapie.¹⁸¹

Na konci 18. století vznikalo mnoho didaktických textů, kritizujících povrchní gotické romány a jejich stejně povrchní čtenářky. Austenová napsala – alespoň na první pohled – další z nich, parodii *Northanger Abbey*, jejíž hrdinkou je nevzdělaná a naivní sedmnáctiletá Catherine. Dívka si nechá poplést hlavu dobrodružnými scénami, popisovanými v díle tehdy populární Ann Radcliffové, a je přesvědčena, že děj gotického románu se může skutečně odehrát v některém z anglických hrabství. Když se potom na pozvání svých nových známých z Bath octne ve starobylém panském domě, původně opatství, kterému pevnou rukou vládne nepříjemný a nepředvídatelný generál Tilney, nechá se svést vlastní představivostí a pátrá po utajeném zločinu. Paní Tilneyová před časem zemřela v nepřítomnosti svých dětí a Catherine na základě modelového zločinu, zachyceného u paní Radcliffové, domnívá, že se zřejmě stala obětí svého manžela,

¹⁸¹ viz Frank Palmeri *Satire, History, Novel*. (London: Associated University Presses, 2003) 14.

a snaží se pro své tvrzení nalézt usvědčující důkaz. Pokouší se proniknout do podstaty tajemné síly generála Tilneyho (a tudíž i do podstaty patriarchy). Catherine se domnívá, že zesnulá paní Tilneyová byla vězněna v opatství a ponechána na milost svému krutému a bezcitnému manželovi. „Tato část *Opatství Northanger* je důkazem klamných představ dívky, jež si internalizuje směšná očekávání a standarty gotické fikce.“¹⁸²

Posedlost zesnulou paní Tilneyovou vysvětluje její touha stát se Henryho manželkou a tudíž i další paní Tilneyovou. Catherine podvědomě projektuje vlastní pocity do svých představ o Henryho matce: „Catherine konfrontuje obraz této vězněné, umlčené ženy pouze proto, aby si uvědomila: 'Já jsem ona!' Tento příběh o ženském uvěznění je Catherinina jediná nezávislá fikce.“¹⁸³

Pouto mezi Catherine a paní Tilneyovou mělo hlubší podstatu. Utiskování žen vedlo k odcizení od svého vlastního já; ženy byly nuceny popírat svou vlastní identitu. Restrikce však mezi ženami, jež byly sužovány stejnou nepřízní osudu, vytvářely podvědomé spojení a svazky. Obě ženy, Catherine i zesnulá paní Tilneyová, se staly obětí jednoho krutého muže, jenž figuruje jako zástupce celé patriarchální společnosti.

Se svými dedukcemi se neopatrně svěří synovi generála, Henrymu, a dostane velmi tvrdou lekci:

Uvědomte si, v jaké době a v jaké zemi žijeme. Uvědomte si, že jsme Angličané a křesťané...Cožpak jsme vychováni k nějakým ukrutnostem, cožpak je naše zákony trpí? Mohli bychom se jich dopouštět v zemi, jako je naše, kde panuje takové společenské a literární ovzduší, kde je každý člověk obklopen dobrovolnými špehy

Austenová, jak se zdá, vytvořila koncept románu podle populárního díla Charlotte Lennoxové, nazvaného *The Female Quixote* (1757) I v něm naivní hrdinka, která dosud žila ve společenské izolaci, považuje synopse románů v matčině knihovně za historická fakta. Po sérii společenských *faux pas* ji z omylu vyvede její moudrý lékař. Navíc se v její blízkosti brzy objeví její budoucí

¹⁸² Gilbert, Gubar, 141

¹⁸³ Gilbert, Gubar, 141

manžel, který nad ní stále drží ochrannou ruku a pokouší se ji taktně přivést k rozumu.

Tento román pochopitelně nahrával patriarchální propagandě – konstatoval, že mladá žena potřebuje poučení a ochranu před svou vlastní fantazií, která jí nedovolí používat zdravý rozum a vyznat se v komplikovaném světě kolem ní.

Austenová rovněž vytvořila „donkichotskou“ hrdinku a poslala jí do cesty zdroj jistoty a poučení v podobě Henry Tilneyho, který Catherine vyvrátí její fantasmagorické představy o svém otci a doporučí jí: „Poradte se se svým rozumem.“ (NA 173)

Catherine reaguje zahanbeně a s pokorou se nechá pasivně vést nejen v otázce generálovy povahy, ale všeobecně. Henry apeluje na Catherine, aby se poradila se svým rozumem, avšak v podstatě ji žádá, aby se řídila tím jeho. To se také stane.

Vyznění románu se ale vzpírá tradici, formulovanou dílem Charlotte Lennoxové. Autorka dá zapravdu nikoli Henryho rozumným vysvětlením, ale Catherininu instinktivnímu strachu z generála a fantastickým představám. Poté, co se generál dozví pravdu o výši Catherinina věna, vykáže ji z domu v noci, bez peněz a bez doprovodu – v kontextu společenských pravidel se dopustil nejhoršího prohřešku, protože vystavil svou chráněnkou poměrně značnému fyzickému nebezpečí a společenskému znemožnění. Catherine se tedy nemýlila, když v generálovi rozeznala některé rysy „gotických“ zlosynů. Vnímavý čtenář si znovu vybaví Henryho řeč na obranu otce: „Copak je něco takového možné?“ a konstatuje, že Henry brání generála velmi chabě, pokud vůbec, protože se nezastává jeho charakteru, pouze připomíná, že zlo nelze v civilizované Anglii páchat veřejně. Aspekty generálovy povahy ale měly vyburcovat čtenáře z pocitu bezpečí, s nímž podobné romány bral do rukou s úmyslem si vychutnat nepravděpodobné události z prostorově i časově vzdálených míst. Nejmenší podezření, že by se něco mohlo přihodit v sousedství, by nevinnou zábavu změnilo v noční můru.

Ani zločinný Montoni z románu Ann Radcliffové však neprojevil svou temnou stránku, o níž něco tušila pouze hrdinka Emily, dokud nepřijel na zapadlý hrad Udolpho, kam nesahala moc italské jurisdikce.

Jak vyplývá z románu *Opatství Northanger*, instinkt mladých dívek nelze podceňovat, gotické romány mohou obsahovat důležitá poučení pro život a zdravý rozum dokáže člověka zaslepit vůči ostatním lidem mnohem spolehlivěji než populární četba pro nenáročné.

Tento román je vnímán jako satira, avšak zůstává otázkou, komu byl určen autorčin závěrečný ironický smích. Je pravděpodobné, že v něm lze nalézt stopu zoufalství z nemožnosti čerpat útěchu z literatury. Ačkoliv didaktické romány včetně *The Female Quixote* tvrdí opak, Austenová si uvědomila, že v literatuře ani ve společnosti nelze hledat návod na spokojený život pro inteligentní ženu, která si uvědomuje svoji pozici ve společnosti a je znechucena faktem, že na ní nedokáže nic změnit. D. W. Hardy¹⁸⁴ pro tento pocit, neustále přítomný v tvorbě Austenové, zavedl termín „regulovaná nenávisť“ a demonstroval jeho působení právě na tomto románu.

Austenová se za všech okolností kvůli ohledům vůči rodině snažila zůstat „dámou“; nikdy nedala průchod touze po svobodě vyjádření, která by ji postavila na úroveň „spisovatelky“ a způsobila jí společenskou újmu, jak se stalo například příliš radikální Wollstonecraftové. A proto jsou v díle Austenové neustále přítomny dvě protichůdné tendence – konformní příběh a ironický komentář, který příběh mnohdy oživuje, ale také problematizuje jeho vyznění.

Jako optimální závěr poslouží nejznámější citát z *Opatství Northanger*, který je skvělou ukázkou autorčiny „nenávisť“ ironie, s níž představuje společenský ideál mladé ženy:

„Z hloubi srdce se hanbila za svoji nevědomost. Hanbila se však omylem. Nevědomost je přece nejjistější cesta k srdci vyvoleného. Máme-li dobrou hlavu, vybavenou vědomostmi, znamená to, že postrádáme schopnost zalichotit marnivosti ostatních, a toho by se měl rozumný člověk vždy vyvarovat. A zvláště to platí pro ženu: pokud se jí stane ten malér, že něco umí, měla by vynaložit všechn svůj důmysl, aby to na sobě nedala znát.“ (NA 97).

¹⁸⁴ D.W.Hardy. *Jane Austen's Regulated Hatred and Other Essays*. (London: The Athlone Press, 1998) 5. Hardy se zabývá existenciálními pocity Austenové na základě rozboru pasáží z právě tohoto románu.

Závěr

18. století bylo období charakteristické patriarchálním uspořádáním společnosti, založené na mnohaleté tradici. Ženy byly nuceny podřizovat se normám a konvencím, jež byly všeobecně chápány jako jediné správné a žádoucí. Tyto normy se však vyznačovaly restrikcemi, které na ženské pohlaví kladly nesmírně těžké břemeno nesvobody.

Ženy se v 18. století nacházely ve velmi komplikované pozici. Největším problémem bylo sporadické formální vzdělání, jež jim bylo upíráno na základě domněnky majoritní mužské populace, že intelektuální činnosti jsou schopni pouze muži. Nedostatečná vzdělanost však byla důvodem, proč většina žen svou inferiorní pozici přijímala. Misogynní patriarchální tradice omezovala životní naplnění žen pouze na sféru domácnosti, popř. na návštěvy příbuzných či plesů. Ostatní oblasti života byly ženskému pohlaví zapovězeny. Teorii „oddělených sfér“ patriarchální tradice zdůvodňovala slabou tělesnou konstitucí žen a duševními chorobami.

Ženy, jež svou podřízenou pozicí odmítaly akceptovat, se odvážily bojovat proti patriarchálním omezením. V boji za svobodu a rovnoprávnost sehrála významnou roli Velká francouzská revoluce, propagující v Evropě myšlenku rovnosti a demokracie. V ideách revoluce ženy viděly podporu v boji za svá práva. V Británii se počátek feministického hnutí datuje ke konci 18. století. K revoltě žen ve vysoké míře přispěl ženský spolek The Bluestocking Society, jež se snažil poukázat na fakt, že i ženy jsou obdařeny vysokou inteligencí a jsou schopny plně se zapojit do společenského i politického života. „Modré punčochy“ jako první dokázaly, že ženy jsou rovnoprávné mužům ve všech oblastech života.

Ženy se snažily vybojovat si své místo ve společnosti a literární tvorba jim umožňovala získat alespoň malou část své vlastní svobody. Literatura, jejíž autorkou byla žena, však byla předem předurčena k negativní kritice. Největší podíl viny na tom nesly předsudky proti ženám. Spisovatelky byly kritiky posuzovány v první řadě pouze jako „ženy“ a bez ohledu na rozdílnost jejich individuální tvorby byly hodnoceny a přirovnávány jen k ostatním spisovatelkám své generace, aniž by mohly figurovat v literárním kánonu jako takovém. Předsudky vůči ženskému autorství ženy obcházely tak, že svá díla vydávaly

anonymně či pod mužskými pseudonymy, což jim umožnilo pohybovat se uvnitř mužské literární tradice a stát se její součástí. Ženy tak v „přestrojení“ pronikly do „zakázaných sfér“, jež by jim jinak zůstaly zapovězeny. Tím, že se vydávaly za muže, však potlačovaly své ženské pohlaví, s čímž se pojila krize identity, neboť žena zapírala sebe sama a stávala se tak někým novým – a cizím.

Spisovatelky se lišily v mnoha aspektech od svých mužských protějšků. Byl to především jejich pocit inferiority v nehostinném maskulinním prostředí, proti kterému se snažily bojovat. Nenalézaly soulad, totožné aspekty s mužskými předchůdci literární tradice a cítily se méněcenné. Toužily proto po vlastní literární tradici, která by byla společností akceptována.

Mary Wollstonecraftová se významným způsobem podílela na ženském hnutí a je považována za zakladatelku feminismu v Británii. Vedla nekonvenční život, který se vymykal pravidlům; protestovala proti konvenční roli ženy ve společnosti a snažila se o revoluci pozice ženy – požadovala rovnoprávnost žen a mužů.

Dílo *A Vindication of the Rights of Woman* je považováno za mezník v dějinách feminismu i ženské literatury. Pojednání obsahuje rozsáhlou kritiku misogynní patriarchální společnosti. Wollstonecraftová v díle útočila na maskulinní část společnosti, která ženám upírá vzdělání a tím se nad nimi povyšuje. Odsuzovala muže, kteří propagují podřízenost žen.

Mary Wollstonecraftová kritizovala také samotné ženy, jež své inferiorní postavení přijímají a neprotestují, nemají snahu samy se vzdělávat a ve své podřadné pozici si nacházejí zalíbení. Hlavní příčinou je takové zaslepenosti výchova nastavená podle chybného modelu. Řešení Wollstonecraftová spatřuje v rovnocenném vzdělávání žen a mužů a v uvědomění si své vlastní identity a lidské hodnoty.

Konec 18. století se stal začátkem nové éry ženských spisovatelek. Hannah Moreová, Maria Edgeworthová, Ann Radcliffová, Fanny Burneyová či Jane Austenová vydobily pro ženy důstojnější pozici v oblasti literatury. Gilbertová a Gubarová v knize *Madwoman in the Attic* tuto uměleckou činnost žen charakterizovaly jako „subkulturu“ (*Madwoman* 50), jež byla naprosto odlišná od

mužské; ženská literární činnost byla subkulturou s vlastními literárními symboly a tradicemi, přestože sama sebe definovala právě vztahem k většinové mužské literární kultuře.

Literatura 18. století, jejímiž autorkami byly ženy, byla poprvé v historii britské literatury psána z pohledu ženské perspektivy. Spisovatelky (např. Jane Austenová) však své revoltující myšlenky nemohly vyjadřovat explicitně, a proto se uchýlovaly k ambivalentním vyjádřením a implicitním myšlenkám, jejichž interpretace je subjektivní. Feministická ideologie tudíž z jejich děl není explicitně patrná (publikace díla kritizující patriarchální strukturu společnosti by nebyla realizovatelná) a zůstává skryta.

Jane Austenová obhajovala literaturu psanou ženami a románovou tvorbu obecně. Odmítala kritiku literárních děl založenou pouze na faktu, že autorem je žena.

Svůj odpor vůči romantické a sentimentální tradici současné prózy prezentovala formou parodie a satiry, které ozvláštňují její v podstatě konvenční příběhy a mnohdy jdou proti jejich vyznění. Stejně tak jako Mary Wollstonecraftová se snažila zjistit, do jaké míry konvence romantické a sentimentální literatury ovlivňují mysl žen; nakolik se jejich imaginace podřizuje ideálům románového světa, díky němuž dívky a ženy nevědomky vyrůstají pod tlakem falešných romantických představ, které se neslučují s realitou

Austenová byla fascinována dvojznačností již od počátku svého tvůrčího období. Jednalo se především o vnitřní rozpor mezi vlastními myšlenkami, které postavy nemohly veřejně prezentovat a konformním chováním, které od nich společnost očekávala.

Dílo *Northanger Abbey* autorka prezentovala jako komickou satiru, ve skutečnosti se však Austenové mistrovsky podařilo implicitně do díla zakomponovat obžalobu jak patriarchální tradice, tak výchovných metod aplikovaných na ženy. Toto dílo, jak poukázal D.W.Hardy, má rovněž satirické ambice.

Konformitě a potlačení vlastní imaginace (a vlastní identity) se však její postava Catherine nevyhnula, chtěla-li se vdát a být finančně zabezpečena (tak, jak to společenské normy vyžadovaly). Catherine se začlenila zpět do typicky

patriarchálního uspořádání společnosti, kde jí nebylo dovoleno svobodně myslet a rozvíjet svou imaginaci.

Austenová společně s Mary Wollstonecraftovou zastávala názor, že autoři patriarchální literatury učinili z žen mnohem více vyumělkované a nepřirozené bytosti, než by ve skutečnosti byly. Austenová však svou revoltu proti dominantnímu patriarchátu nevyjadřovala explicitně, nýbrž formou ambivalentních myšlenek a implicitních poznámek. Své dílo koncipovala tak, aby korespondovalo se současnou literaturou, jež měla didaktický charakter a učila ženy správnému chování a postavení ve společnosti.

Přes všechny překážky, které byly ženám kladeny, našly autorky dostatek sil a odvahy svá díla veřejně prezentovat - přestože si byly vědomy negativních reakcí. Byly to však právě spisovatelky 18.století, díky jejichž odvaze a odhodlání bojovat proti nespravedlnosti začala vznikat novodobá tradice ženské literatury, na níž spisovatelky navazují dodnes.

Summary

Patriarchal system in held sway in the eighteenth-century Great Britain. Women in general had a very complicated position in the society as they were subjugated to restrictions resulting from patriarchy. Women were forced to accept and comply with moral principles and norms of the patriarchal system which kept them in passivity and further deepened the differences between men and women. They were denied the right to receive proper education, to comment on public affairs, to engage in politics, to earn money. It was believed that feminine body was primary predetermined for childbirth. If a woman had ambitions to present her creativity, fantasy, intelligence or work of art, she was thought to be a dangerous anomaly.

Females were perceived as the “weaker vessels”, as subordinate beings, who played a secondary role in the world events. The only social sphere destined for them was their household. Mary Poovey used the term of “Proper Lady” (or as Victorians would have it, “Angel in the House”). “Proper Lady” was a patriarchal paradigm of woman who represented the only correct model of behavior that was to inspire the whole generation of females. Gilbert and Gubar described this “angel woman” as a vulnerable, slim, pale and a passive creature living out her life in the man’s orbit. .

However, some women in the 18th century were conscious of their precarious position in society, something that was artificially created and maintained by the patriarchal tradition. What is important, they were unwilling to suffer in silence.

One of the stimuli which aided free-thinking women was the Bluestocking Society - a group of independent, intelligent and emancipated women (and men – e.g. Horace Walpole, David Garrick, Edmund Burke or Benjamin Stillingfleet, who coined the name of the group) who met on regular basis to discuss literature and politics. The group itself was founded in the 1750s by Elizabeth Montagu (“Queen of the Blues”) and Elizabeth Vesey. The Bluestocking Ladies were pioneers in breaking the notions about status of woman in society. Women from the Bluestocking Society, e.g. Elizabeth Carter, Hannah More, Frances Burney, Hester Chapone, Sarah Fielding, Mary Delaney, Catharine Talbot, Sarah Scott

showed little respect for those patriarchal restrictions and norms that were arbitrary and imposed on them

The term “feminism” did not exist in this period of time, however, the notion of outspoken women unhappy about their subordinate position laid the foundation of the feminist movement of the 19th and 20th century. Women such as Mary Astell, Lady Mary Chudleigh, Mary Collier, Catharine Macaulay, Mary Ann Radcliff or Mary Wollstonecraft are taken to be the foundresses of feminism. The objectives of feminism were created in context of Enlightenment and The French evolution, promoting necessity of reforms in the society, democracy and equality. In the second half of the 18th century first newspapers intended only for women, were established; *The Female Tatler* founded by Mary Delariviere Manley, and *The Female Spectator* founded by Eliza Haywood, who published it anonymously. *The Female Spectator* published essays and it dealt with problems of education of women, literature, art, philosophy and female position in the patriarchal society in general.

Mary Astell, who signed her works “A Lover of her Sex”, initiated the philosophical debate about inequality of male and female sex. She explained man’s intellectual superiority by his easier access to higher education. Catharine Macaulay promoted the importance of proper female education too, especially in her thought-provoking work *Letters on Education*. Macaulay insisted that the only difference between man and woman is the physical one.

Mary Wollstonecraft is hailed as the first feminist and feminist writer. She wanted to redefine woman’s position in society. Wollstonecraft was branded a rebel as she did not live according to the patriarchal norms. She did not want to conform to the prevailing notion of the “Proper Lady”, and lived an independent, unconventional life as a professional female writer and fighter for her rights. Her life was recorded in the biography *Memoirs of the Author of a Vindication of the Rights of Woman* by William Godwin.

Mary Wollstonecraft protested against the inferior role of woman in the society. She struggled for equality of both sexes in all aspects of life. Wollstonecraft defended in the tract *Vindication of the Rights of Man* proper

education of women. She stated that man and woman are equal in their intellectual powers and therefore the discrimination based on sex should be eliminated.

A Vindication of the Rights of Woman is the most famous proto-feminist literary work from the period of Enlightenment; it presents a milestone in the history of woman writing. Wollstonecraft presented not only the first elaborate feministic critique of misogynist image of woman in patriarchal literature written by men, but also the first argument for equality of men and women in the politic and economic spheres.

Wollstonecraft explicitly denounced Jean-Jacques Rousseau in her work. She was embittered by his restrictive opinions concerning women, which he stated in the novel *Emile*. According to Rousseau, female should not be independent and must be kept in constant sense of distress in order to become slaves of man. He elaborated a theory trying to prove that woman should be passive and weak, because she is physically weaker than man..She tried to prove that women are not naturally subordinate beings; they were taught to live in this subordinate position by men, who deny them their right to proper education. Wollstonecraft stressed the important influence of inadequate upbringing. Girls were taught to behave in accordance with the paradigm of “proper lady” and obey all the patriarchal norms of behaviour. Mary Wollstonecraft comprehended that lack of information is the prime cause of female misery. Wollstonecraft argued that women are equal beings to men and therefore they should enjoy the same privileges. She wanted the whole society to think about the inequality and to offer revolution in manners. Mary Wollstonecraft offered a solution to inequity among the sexes: co-education of boys and girls from a very small age promoting the idea of later collaboration of in all aspects of life.

The opposite of “Proper Lady” was according to Mary Poovey “Woman Writer” (or “monster woman”). Woman writers of the 18th century had a very complicated life; they hoped to blaze their trails in a hostile patriarchal literary tradition from which they had been excluded. Men were afraid of emancipated women since they presented a danger of competition. Masculine pen came to be viewed as symbolic phallus - an instrument of God-given dominance.

In the 18th century emerged many women writers who dared to publish their literary works, e.g. Aphra Behn as the first professional woman writer in Great Britain, Delariviere Manley, Frances Burney, Ann Radcliffe, Jane Austen and many more. All of them aspired to becoming a part of the English literary canon; however, they were criticized, marginalized, even ostracized.

Female authors risked their good name and the family reputation if they wanted to publish their literary works in their own – earning money was considered inappropriate so they mostly resorted to using pen name or anonymous publication (e.g. Jane Austen). Male pseudonym enabled women writers to publish their works without prejudices. Authoresses were allowed to write about serious topics under the mask of masculinity and received appreciation from men. However, denial and suppression of their own feminine self was likely to bring about or deepen their identity.

There were two types of women writers in the 18th century. The first kind ranked among respectable and rich upper-class women who considered their writing “vanity profession”. The second group of female authors wrote to support themselves and their families (e.g. Aphra Behn, Eliza Haywood).

Women writers wanted to write from the female perspective, they desired to unmask the hostile system and injustice done to females. However, an explicit accusation of patriarchy was not viable so far. Female authors however learnt to express controversy implicitly, in the second layer of their narratives though their stories paid lip service to the official didactic discourse (“didactic” because the official patriarchal literary works presented the proper behavior of women). The concealed, secondary insinuation (which was in fact the primary one) reflected the suppressed desire of freedom and emancipation. Women writers thus neatly tucked a bomb biding its time in a series of seemingly conventional texts, one of them being Austen’s *Northanger Abbey* – a parody of silly novels by women and their even sillier authorship.

Jane Austen criticized sentimental, romantic and Gothic novels in *Northanger Abbey*. She mocked romantic clichés (such as love at first sight, hyperbolised passions, brave hero, vulnerable lady, etc.) which awakened in female readers naive and false expectations about relationships with men and the

general idea of life. Austen attacked wrong literary conventions which stimulated erroneous conclusion about women in general and about their position in society. She explicitly ironized the difference between reality and the world of romantic fiction. Nevertheless, discriminate readers of the novel suffer a major shock; the conclusion points out that the Regency life in England can be much more “gothic” and irrational than anyone could imagine – least of all those who pride themselves on being men and therefore rational creatures.

Eighteenth century was a period of literary misogyny, hostile to women. Females and authoresses had to suffer many restrictions and work under the masculine disapproving. In spite of all restrictions, these pioneers used their gifts to secure a tradition of their own and to become women of letters in their own right.

Bibliografie

Abramsová, Lynn. *Zrození moderní ženy. Evropa 1789 – 1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. (překlad: Eva Lajkepová)

Austenová, Jane. *Anna Elliotová*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993. (z anglického originálu *Persuasion* přeložila Eva Ruxová)

Austenová, Jane. *Opatství Northanger*. Praha: Vyšehrad, 1983. (z originálu *Northanger Abbey* přeložila Eva Kondrysová)

Austenová, Jane. *Pýcha a předsudek*. Praha, Odeon – nakladatelství krásné literatury a umění, 1967. (z originálu *Pride and Prejudice* přeložila Eva Kondrysová)

Beasley, Chris. *Gender and Sexuality. Critical theories, critical thinkers*. Padstow: TJ International LTD, 2005.

Belgravia. *Origins of the Bluestockings*. New York Times, April 17, 1881.

Bocková, Gisela. *Ženy v evropských dějinách*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007.

Bush, Douglas. *Jane Austen*. New York: Coolier Books, 1975.

Clery, E.J. *The Feminization Debate in Eighteenth-Century England*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004.

Craig, Hardin. *Dějiny anglické literatury (část druhá)*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963.

Gilbert, Sandra M., Gubar, Susan. *The Norton Anthology of Literature by Women*. New York: W.W. Norton, 1985.

Gilbert, Sandra, Gubar, Susan. *The Madwoman in the attic*. London : Yale University Press, 1984.

Harol, Corrinne. *Enlightened Virginity in Eighteenth-century Literature*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Koon, Helene, Mahl, Mary R. *The Female Spectator*. Ontario: Fitzhenry and Whiteside Limited, 1977.

Moers, Ellen. *Literary Women*. New York: Anchor Press, 1977.

Morrisová, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno: Host, 2000.
(z angl. originálu *Literature and Feminism* přeložila Renata Kamenická a Marian Siedloczek)

Poovey, Mary. *The Proper Lady and the Woman Writer*. Chicago: The University of Chicago Press, 1984.

Rogers, Katharine M., McCarthy, William. *The Meridian Anthology of Early Women Writers*. New York: Meridian, 1987.

Sanders, Andrew. *The Short Oxford History of English Literature*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

Showalter, Elaine. *A Literature of Their Own*. Princeton: Princeton University Press, 1977.

Simmons, Eva. *Augustan Literature. From 1660 to 1789*. London: Bloomsbury Publishing Ltd., 1994

Staves, Susan. *A Literary History of Women's Writing in Britain, 1660 - 1789*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Stříbrný, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*. Praha: Academia, 1987.

Todd, Janet M. *The Sign of Angellica*. New York: Columbia University Press, 1989.

Ward, Sir A.W., Waller, A.R. *The Cambridge History of English Literature. Volume XI. The Period of the French Revolution*. London: Cambridge University Press, 1932.

Wollstonecraftová, Mary. *Obrana práv žen*. Praha: Nakladatelství Jana Lichtera na Vinohradech, 1904. (z originálu *A Vindication of the Rights of Woman* přeložila Anna Holmová)

Wollstonecraftová, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman*. London: David Campbell Publishers Ltd., 1992. (předmluvu napsala Barbara Taylorová)

Woolfová, Virginia. *Jak to vidí současník*. Varnsdorf: One Woman Press, 2000. (z anglického originálu *The Common Reader, First Series* přeložila Ivana Jílovcová-Fieldová)

Woolfová, Virginia. *Tři guineje / Vlastní pokoj*. Praha: Marie Chřibková – nakladatelství a vydavatelství One Woman Press, 2000. (z anglického originálu *A Room of One's Own* přeložil Martin Pokorný)

Internetové zdroje

1) Sunshine, 1999. 21.7. 2008

<<http://www.pinn.net/~sunshine/march99/chudle.html>>

2) Sunshine, 1999. 30.7.2008

<<http://www.pinn.net/~sunshine/march99/radclif1.html>>

Jane Austen – *Letter of March 13, 1816.*

<www.pemberley.com/janeinfo/brablt15.html#letter83> 27.10.2008

27.10.2008 <www.pemberley.com/janeinfo/janeinfo.html#onlinart>

Anotace

Autor: Iveta Všečeková

Katedra: Katedra anglistiky a amerikanistiky Filozofické fakulty

Univerzity

Palackého

Název: Feminismus v britské literatuře 18.století, se zaměřením na dílo A

Vindication of

the Rights of Woman Mary Wollstonecraftové a *Northanger Abbey*

Jane

Austenové

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ema Jelínková, PhD.

Klíčová slova: Wollstonecraftová, Mary, 1759 – 1797

Austenová, Jane, 1775 – 1817

feminismus

britská literatura

Charakteristika: Diplomová práce se zabývá počátkem feministického hnutí v Británii ve 2. polovině 18. století a feministickými rysy v literatuře. Důraz je kladen na kontext sociálního postavení žen v patriarchální společnosti.

Hlavním cílem práce je rovněž charakteristika v feministických aspektech v díle *A Vindication of the Rights of Woman* Mary Wollstonecraftové a *Northanger Abbey* Jane Austenové.